

Ο ΟΣΙΟΣ ΜΠΡΟΥΝΟ ΚΑΙ ΤΟ ΧΑΡΙΣΜΑ ΤΩΝ ΚΑΡΤΟΥΣΙΑΝΩΝ ΣΗΜΕΡΑ

ὑπὸ π. Ἀνδρέου Λούφ,
προηγούμενου τῆς Μονῆς Μόν-ντε-Κάτ (Mont-des-Cats)

Τὴν 6ην Ὀκτωβρίου 1101 ἐκοιμήθη εἰρηνικῶς στὸ ἐρημητήριό του, στὴν Καλαβρία, ὁ ὅσιος Μπρούνο (Bruno), ἰδρυτὴς τοῦ τάγματος τῶν Καρτουσιανῶν (Chartreux). Τὰ τελευταῖά του λόγια ἦσαν μία ὁμολογία πίστεως στὴν Ἁγία Τριάδα, τὴν ὁποία οἱ παρευρισκόμενοι ἀντέγραψαν εὐλαβῶς σὲ μία ἐγκύκλιο ἐπιστολὴ πού ἔβαλαν μαζί στὸ νεκρικό του εἰλητάριο¹. Καὶ μέχρι σήμερα αὐτὰ τὰ τελευταῖα λόγια τοῦ ὁσίου Μπρούνο μᾶς εἶναι πολὺτιμα, διότι ἄφησε λίγα συγγράμματα.

Ὁ ἀποχωρισμὸς τοῦ Μπρούνο ἦταν μιὰ ὀδυνηρὴ στιγμή, ὄχι μόνο γιὰ τοὺς συνασκητές του στὴν Καλαβρία, ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς ἀδελφούς του τῆς Καρτουσίας, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τότε πού ἔφυγε γιὰ τὴν Ρώμη πάντοτε ἔλπιζαν νὰ τὸν ξαναδοῦν. Γι' αὐτοὺς πού τὸν γνώρισαν προσωπικά ἦταν «ἓνας ἄνθρωπος μὲ βαθειὰ σύνεσι», «ἓνας ἀσύγκριτος πατήρ», «ἓνας τέλειος πνευματικὸς ὁδηγός». Τόσοι ἔπαινοι δὲν κάλυψαν ὅμως τὴν ιδιότητα τοῦ ἀπλοῦ μοναχοῦ, πού εἶχε ἀγαπήσει περισσότερο ἀπὸ ὅτι δῆποτε ἄλλο. Καὶ στὸ κοιμητήριο τοῦ ἡσυχαστηρίου² τάφηκε τὸ σῶμά του στὴν γῆ χωρὶς φέρετρο, ὅπως γίνεται μέχρι σήμερα γιὰ κάθε καρτουσιανὸ μοναχό³. Καὶ ἔπρεπε νὰ περιμένουν μέχρι το 1514 γιὰ νὰ καταφέρει ὁ καρδινάλιος Λουδοβίκος τῆς Ἀραγωνίας (Louis d'Aragon) τὴν ἀγιοποίησί του, τὴν ὁποία θὰ ἀκολουθήσει τὴν 1η Νοεμβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους ἢ ἀνακομιδῆ τῶν λειψάνων του καί, ἐν συνεχείᾳ, τὸ 1623 ἢ ἔνταξις τῆς ἑορτῆς του στὸ ρωμαϊκὸ μπρεβιάριο⁴.

Βασικὰ μὲ τὴν προσωπικὴ του ἱστορία ὁ ὅσιος Μπρούνο τῆς Κολωνίας ἐσφράγισε τὸ τάγμα πού θὰ γεννιόταν ἀπ' αὐτόν. Αὐτὴ ἡ ἱστορία μοιράζεται σὲ δυὸ μέρη πού χωρίζονται μὲ μιὰ τομῆ. Γύρω στὰ πενήντα του χρόνια ὁ Μπρούνο διακόπτει ἀπότομα τὴν ζωὴ πού εἶχε ἀφιερώσει στὴν ἐξωτερικὴ διακονία τῆς Ἐκκλησίας ὡς καθηγητὴς πανεπιστημίου καὶ φεύγει σὲ ἀναζήτησι μιᾶς ἡσυχίας, γιὰ νὰ ἀφιερωθῆ μόνο σὲ μιὰ ζωὴ προσευχῆς καὶ οἰκειότητος μὲ τὸν Θεό, γεγονός πού ἦτο τόσο ἀπροσδόκητο, ἀφοῦ τότε οἱ περισσότεροι περίμεναν νὰ ἐνθρονισθῆ στὴν ἀρχιεπισκοπικὴ ἔδρα τοῦ Ρέμς, γιὰ νὰ ἐπισφραγίσουν τὴν διανοητικὴ ἀποστολικὴ διαδρομὴ του τὴν ὁποία εἶχαν ἐπιφλεθθεῖ τὰ μεγαλύτερα πνεύματα τῆς ἐποχῆς, σὲ μιὰ ποιμαντορικὴ διακονία.

Διότι ὁ Μπρούνο, πού γεννήθηκε στὴν Κολωνία γύρω στὰ 1030, εἶχε ἐγκατασταθεῖ ἀπὸ νέος στὴ Ρέμς, ὅπου ἦτο τότε ἓνα ἀπὸ τὰ καλύτερα πανεπιστήμια τῆς Δύσεως, ἐκεῖ ὅπου πέρασε ἓνα μεγάλο μέρος τῆς ζωῆς του, πρῶτα

ώς φοιτητής και έπειτα ως καθηγητής, έχοντας ανάμεσα στους μαθητές του μερικά από τα πιο σπουδαία πρόσωπα της εποχής: τον Άνσελμο της Λαόν, που έγινε διδάσκαλος του Άβελάρδου, τον Ούγο, μετέπειτα επίσκοπο Γκρενόμπλ (Grenoble), ο οποίος και του δώρησε την έρημο της Καρτουσίας και τον Εϋδο της Σαντιγιόν (Eudes de Chatillon), μετέπειτα πάπα Ουρβανό Β΄, ο οποίος ματαίως προσπάθησε να τον πάρη βοηθό του στην παπική αυλή.

Ήταν στο τέλος μιας κρίσεως που τάραξε την εκκλησία της Ρέμς, ή οποία ανάγκασε τον Μπροϋνο να βρεθῆ αντιμέτωπος του σιμωνιακού αρχιεπισκόπου Μαννασή, που του στέρησε την καθηγητική του έδρα και τον εξώρισε από την επαρχία του, όταν αποφάσισε οριστικά την ερημητική ζωή. Πιθανόν ή κρίσις αυτή συνετέλεσε να ωριμάσει μέσα του μια έλξις που γνωρίζουμε ότι από καιρό καλλιεργούσε στην καρδιά του. Σε μια επιστολή που απευθύνει από την Καλαβρία, όπου ο Ουρβανός Β΄ τον άφησε να αποσυρθῆ, στον Ραούλ Λεβέρδο (Raoul-Le-Verd), παλαιό συμμαθητή του που έγινε δήμαρχος της Ρέμς (Reims), αναφέρει μια απόφασι που είχαν κάνει οί τρεις τους, ο Μπροϋνο, ο Ραούλ και ο Φούλκος ο μονόφθαλμος (Foulcoi le Borgne) σε μια νυκτερινή συζήτησι σε ένα κήπο κάποιου Άδάμ, όπου έμεινε τότε ο Μπροϋνο. Αυτό το γεγονός πρέπει να συνέβη το 1080, όταν ήδη ο Μπροϋνο ήτο έτοιμος να φύγη για την ήσυχία, ενώ απροσδόκητες περιστάσεις θα τον αναγκάσουν να αναβάλῃ την απόφασί του. Δυστυχώς, αυτή ή καθυστέρησις ήτο μια άποτυχία για τους δύο συντρόφους του, όπως γράφει ο ίδιος: «το θάρρος ψυχράνθηκε, ή θέρημ εξαφανίστηκε» (Επιστολή προς τον Ραούλ, 3).

Είναι, λοιπόν, λίγο αργότερα, όταν πλησίασε τα 50 και μετά που αρνήθηκε την επισκοπική έδρα που του ζήτησε ο λαός της Ρέμς, όπου θα μπορούσε να εφαρμόσει τον σκοπό του, πάλι με δυο φίλους. Πολύ πιθανόν ο Μπροϋνο διαισθανόταν ένα συγκεκριμένο τύπο ερημητικής ζωής. Τότε νέες αδελφότητες άνθιζαν παντού και αντιπροσώπευαν όλες τις αποχρώσεις και αποκλίσεις των μοναχικών εμπειριών. Δεν στοχεύει να είναι τέλειος αναχωρητής. Σ' όλη του την ζωή ποτέ δεν θα μείνη χωρίς συνασκητές. Γι' αυτό απευθύνεται σε ένα ήγούμενο και μια αδελφότητα, που είχαν φήμη ανακινιστών. Αυτός είναι ο όσιος Ροβέρτος της Μολέσμ (Robert de Molesmes) που του έδωσε και το μοναχικό σχήμα. Άλλά οί μοναχοί της Μολέσμ ήσαν άστηροί κοινοβιάτες, που ακολουθούσαν τον Κανονισμό του αγίου Βενεδίκτου. Και μερικοί απ' αυτούς έγιναν πρωτοπόροι στην ίδρυσι του Σιτώ (Citeaux) και των Σιστερσιανών (Cisterciens), μιας μορφής άστηρης ζωής, έξ ίσου κοινοβιακής. Ο Μπροϋνο αναζητεί κάτι άλλο. Ο Ροβέρτος της Μολέσμ του δίνει την εύλογία να αποσυρθῆ στην τοποθεσία Ξηρά Πηγή (Sèche-Fontaine), πιθανόν με τον σκοπό να κτίσει εκεί ερημητήρια, προσχέδιο της Καρτουσιανής ερήμου. Άλλά αυτό δεν ανταποκρινόταν στην έμπνευσι και στο όραμα του Μπροϋνο. Ίσως οί κοινοβιάτες της Μολέσμ ήσαν αρκετά κοντά και δεν σεβόταν την

ήσυχία του ή ίσως να επιθυμούσε μια πιο αυστηρή έρημο απ' αυτή που του πρόσφεραν οί λόφοι και τὰ δάση τῆς Καμπανίας. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ὁ Μπρουῖνο και οί συνασκητές του φεύγον πρὸς τὴν Ντωφινέ (Dauphiné), ὅπου ὁ μαθητής του Οὕγος τῆς Σατωνέφ (Hugues de Châteauneuf) εἶχε ἐνθρονισθεῖ ἐπίσκοπος Γκρενόμπλ (Grenoble). Καὶ εἶναι ὁ ἴδιος πὸν θὰ τὸν ὀδηγήσῃ τὴν 24ῃ Ἰουνίου 1084, ἑορτὴ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, μαζί με τοὺς δέκα συνασκητές του, στὴν ἐσχατιὰ μιᾶς χαράδρας μεταξὺ τῶν βράχων τοῦ ὄροπεδίου τῆς Καρτουσίας⁵, ἐκεῖ πὸν θὰ ἔκτιζαν τὶς πρῶτες ξύλινες καλύβες τους, πιὸ μακρὰ και πιὸ ψηλὰ ἀπὸ τὸν τόπο πὸν βρίσκεται σήμερα ἡ Μεγάλη Καρτουσία (La Grande Chartreuse). Ἀπὸ ἐκεῖ τοὺς ἔδιωξε μιὰ χιονοστοιβάδα, πὸν ἔγινε ἀφορμὴ θανάτου μερικῶν ἀδελφῶν μερικὲς δεκαετίες ἀργότερα⁶.

Ὁ τρόπος με τὸν ὁποῖο θὰ ὀργανώσῃ πρακτικὰ αὐτὴ τὴν ζωὴ στὴν ἑρημο δὲν μᾶς ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Μπρουῖνο, ἀλλὰ ἐπιτρέπεται νὰ ὑποθέσωμε, ὅτι ἀπὸ τότε συνδύασε ἀρμονικὰ ἀρκετὰ αυστηρὴ μοναχικὴ ζωὴ με μερικὰ στοιχεῖα κοινῆς ζωῆς, πρᾶγμα πὸν ἀντιπρόσωπευε τὸ προσωπικὸ σχέδιο τοῦ Μπρουῖνο. Ὅταν μερικὲς δεκαετίες ἀργότερα ὁ Γκίγος (Guigues) θὰ καταγράψῃ τὴν τάξι τῆς ἀδελφότητος γράφει ὅτι «αὐτὰ εἶναι παραδόσεις πὸν συνηθίζαμε νὰ ἐφαρμόζωμε», παραδόσεις πὸν προέρχονται, πιθανόν, προσωπικὰ ἀπὸ τὸν Μπρουῖνο.

Ἀπὸ πὸν εἶχε πάρει τέτοιο σχέδιο ὁ Μπρουῖνο; Ὁ λατινικὸς μοναχισμὸς τῆς ἐποχῆς ἐξαριτόταν σχεδόν ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὸν Κανονισμὸ τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου, πὸν ἐπεκράτησε ὡς μοναδικὸς κανονισμὸς πρὸ δύο ἡδῃ αἰῶνων, ἀλλὰ ὅμως αὐτὸς ὁ Κανονισμὸς εἶναι αυστηρὰ κοινοβιακός, καίτοι ὁ ἅγιος Βενέδικτος δὲν ἀγνοοῦσε τὴν ἐρημιτικὴ ζωὴ, ἀφοῦ τὴν εἶχε ζήσει πρὶν κτίσει τὰ μοναστήρια του και ἀφήνει διακριτικὰ μιὰ πόρτα ἀνοικτὴ γιὰ τοὺς μοναχοὺς πὸν θὰ ἠθελαν νὰ εἰσέλθουν σ' αὐτὴ τὴν ζωὴ, ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ μεγάλη δοκιμασία σὲ κοινόβιο. Ὁ ἅγιος Βενέδικτος, φαίνεται, ὅτι γνώριζε μόνον τὴν αυστηρὴ ήσυχαστικὴ ζωὴ, τοῦ ήσυχαστοῦ δηλ. πὸν ἐγκαταλείπεται στὸν Θεὸ μόνον, ἐντελῶς μόνος σὲ μιὰ αυστηρὴ ἀναχώρησι.

Στὴν πληθώρα τῶν ιδρύσεων τῶν νέων ἀδελφοτήτων πὸν εἶναι χαρακτηριστικὸ τῆς μοναχικῆς ζωῆς τοῦ 11ου αἰῶνος, τὸ ἐρημιτικὸ στοιχεῖο ἐμφανίστηκε πάλι σὲ ποικίλες μορφές. Οἱ περισσότερες ἀπὸ αὐτές τὶς ιδρύσεις ξανάβρισκαν τὸν δρόμο μιᾶς πραγματικῆς ήσυχίας, μακρὰ ἀπὸ τὶς κατοικημένες περιοχές. Μερικοὶ ἐρημίτες εἶχαν συγκεντρωθεῖ σὲ ἀδελφότητες, ὅπου ἡ αυστηρὴ ήσυχία μετριάζοταν ἀπὸ τὴν παρουσία ἀδελφῶν πὸν εἶχαν τὸν ἴδιο σκοπὸ. Μερικὲς δεκαετίες πρὶν ἀπὸ τὸν Μπρουῖνο ἕνας μετακινούμενος ἐρημίτης, ὁ ὄσιος Ρομουάλδος (Romuald), εἶχε σκορπίσει στὴν Ἰταλία μερικὲς λαῦρες αὐτοῦ τοῦ τύπου, ἡ

περιφημότερη από τις όποιες είναι ή Καμαλντόλ (Camaldoli), κοντά στο Άρρέτζο (Arezzo), ή όποία έδωσε τó όνομά της σέ ένα τάγμα μοναχών που έπιζεί μέχρι τις μέρες μας. Πέρα από τόν άγιο Βενέδικτο ó δυτικός μοναχισμός ξανασυνδεόταν έτσι με τήν ανατολική παράδοσι, που πάντοτε θεωρούσε σαν πηγή του.

Ό Γκίγος (Guigues), ó νομοθέτης τής Καρτουσίας, είχε συνείδησι αυτής τής κληρονομιάς και όταν συνέγραψε τις παραδόσεις της, αναφέρεται ρητώς παράλληλα και στόν άγιο Βενέδικτο και στούς αρχαίους Πατέρες τής Αιγύπτου και τής Παλαιστίνης: Παύλο τόν Θηβαίο, Άντώνιο και Ίλαρίωνα. Και τó άκόμη έκπληκτικότερο είναι, ότι τήν στιγμή που οί πρώτοι Καρτουσιανοί διακλαδιζόταν προς τόν βορρά, ένας πρώην βενεδικτίνος ήγούμενος, που έγινε σιστερσιανός, ό Γκιγιώμ ντε Σαν-Τιερρύ (Guillaume de Saint-Thierry), άπευθύνεται στούς άδελφούς του νεοϊδρυτου μοναστηριού του Όρους του Θεού στις Άρδέννες, σαν σ' αυτούς που «εισήγαγαν τó φώς τής Άνατολής και τήν αρχαία θέρμη τών μοναχών τής Αιγύπτου στο σκοτάδι τής Δύσεως και στο κρύο τής Γαλλίας, δηλαδή τó παράδειγμα τής ήσυχαστικής ζωής, ενός τρόπου ζωής που θυμίζει τόν ουρανό» (Χρυσή Έπιστολή, 1,1)

Η παραμονή του Μπροϋνο ανάμεσα στούς άδελφούς τής Καρτουσίας κράτησε μόνο λίγα χρόνια, μέχρι που ό Ούρβανός ό Β', ό παλαιός μαθητής του που έγινε Πάπας, τόν ζήτησε στο πλευρό του για τήν προετοιμασία κάποιων συνόδων. Ό Μπροϋνο έκαμε ύπακοή, αλλά δεν ένοιωσε ποτέ άνετα στην παπική αυλή. Μερικοί άδελφοί τόν συνώδευσαν και γνωρίζοντας ό Πάπας τόν πόθο τους για τήν έρημία τούς πρόσφερε τά Λουτρά του Διοκλητιανού που ήσαν έρείπια. Τελικά, έφ' όσον άρνήθηκε τήν πρότασι του Πάπα για τήν έπισκοπική έδρα του Ρέτζιο τής Καλαβρίας (Reggio), ό Μπροϋνο πήρε τήν εύλογία του να άποσυρθη σέ μία έρημο κοντά σέ μία λαύρα, όπου έτελείωσε τις μέρες του περικυκλωμένος από τήν άγάπη τών αδελφών τής Καλαβρίας, οί όποιοι, όπως οί άδελφοί τής Καρτουσίας, δεν θα παύσουν ποτέ να τόν θεωρουν ως ιδρυτή τής οικογενείας τους και ως πνευματικό τους πατέρα.

Πώς ό Μπροϋνο άντλαμβάνεται τήν μορφή τής μοναχικής ζωής που διέδωσε παντού άπ' όπου πέρασε; Μπορούμε να βρούμε ένα άπόηχο στις έπιστολές που διέσωσε ή παράδοσις. Η πρώτη, τήν όποία ήδη αναφέραμε, άπευθυνομένη στόν Ραούλ του Βερντώ, που ήταν προϊστάμενος τών κανονικών του καθεδρικού ναού τής Ρέμς, για να του ύπενθυμίση τήν άπόφασι που πήραν μαζί τότε. Η δεύτερη άπευθύνεται στούς άδελφούς που έμειναν στην Καρτουσία, για να τούς ένθαρρύνη να παραμείνουν σταθεροί στην κλήσι τους. Για να καταλάβωμε τήν βασική σκέψι του καρτουσιανού ήσυχασμού, μπορούμε να προσθέσωμε σ' αυτές τις έπιστολές του Μπροϋνο

μια τρίτη, που είναι αυτή του Γκίγου, ο οποίος εγκωμιάζει την ερημική ζωή γράφοντας προς ένα ανώνυμο φίλο, τον οποίο προσπαθεί να πείση να έλθει μαζί τους.

Για να περιγράψει την καρτουσιανή ζωή, ο Μπροῦνο, χρησιμοποιεί δυο φορές την έκφραση «θεία άγρυπνία» και λέγοντας αυτό επεκτείνει σε όλη την ζωή την πράξη της εξασκήσεως της νυκτερινής προσευχής, υπόδειγμα της οποίας είναι ο Ίησους, και η οποία πάντοτε ήτο ένα ιδιαίτερο στοιχείο της ζωής του ερημίτου. Αυτό δεν ανταποκρίνεται στο ερώτημα του Ίησού προς τους Μαθητάς Του σε μια καιρία στιγμή της ζωής του: «Οὐ δύνασθε άγρυπνήσαι μίαν ὥραν μετ' ἐμοῦ;» (Ματθ. 26,40)

Ο Μπροῦνο προσθέτει, ὅτι «σ' αυτή την άγρυπνία με τους αδελφούς, ο μοναχός φυλάσσει μία άγία και καρτερική σκοπιά, προσκαρτερώντας την έλευσι του Διδασκάλου για να Του ανοίξει μόλις θα φανή». Η αναφορά στο Ευαγγέλιο είναι προφανής. Τοποθετεί άμέσως τον ερημίτη στην συνέχεια της ζωής της Έκκλησίας. Θα λέγαμε σήμερα ὅτι βρίσκεται στην καρδιά της πορείας, αλλά η εσχατολογική εικόνα που χρησιμοποιεί ο Μπροῦνο μάς επιτρέπει να πούμε, ὅτι ο ερημίτης βρίσκεται μπροστά στην ιστορική εξέλιξη της Έκκλησίας, βρίσκεται κατά κάποιον τρόπο στην κεφαλή της πορείας με την ειδική αποστολή να «προσοδοκᾷ και σπεύδη την παρουσίαν της του Θεού ήμέρας» (Β' Πέτρ. 3,12).

Χρησιμοποιεί επίσης ακόμη μία εικόνα άλλες δυο φορές, αυτή του λιμανιού: Ἐπομακρυνόμενος από τον κόσμο ο ερημίτης ήδη έφθασε στο καλό λιμάνι «ξέφυγε από τα ταραγμένα κύματα του κόσμου τούτου, όπου πληθαίνουν οί κίνδυνοι και τα ναυάγια και εγκαταστάθηκε στην ήρεμη ανάπαυσι και την ασφάλεια ενός μυστικού λιμανιού» (Επιστολή 2,2). Η κάθε μια από αυτές, θα λέγαμε, ὅτι εκφράζει συγκεκριμένη τεχνική στην μοναχική όρολογία της εποχής εκείνης.

Το λιμάνι παρουσιάζεται ως *tutus et quietus*. Λέξεις που προέρχονται από την ρίζα *quies* (*quiescere, quietus*), που αναφέρονται σ' αυτά που εξαρτώνται αποκλειστικά στην θεωρητική ζωή. Όπως θα το αναφέρωμε αργότερα ή λέξεις *quies*, «σχολασμός» είναι ένα ουσιαστικό στοιχείο της εμπειρίας των Καρτουσιανών. Αυτή ή ανάπαυσις, ο σχολασμός, ή ήσυχία, αναφέρονται μπροστά στον τόπο όπου ιδρύεται ή καρτουσιανή έρημος. Όταν μιλά για αυτό ο Μπροῦνο δεν αναφέρεται στην αυστηρή μεγαλοπρέπεια των Ἄλπεων, για την οποία ο Μεσαίωνας δεν είχε πολλή έλξι, αλλά μάλλον σην εξαιρετική άρμονία των εναλλασσομένων πεδιάδων και λόφων της Καλαβρίας. Έτσι περιγράφει την έρημο: «τὸ εὐχάριστο τῆς τοποθεσίας, ὁ ὑγιεινὸς καὶ εὐκρατος ἀέρας ἀπλώνεται σὲ μία εὐρεία καὶ ἀρμονικὴ πεδιάδα μεταξύ τῶν βουνῶν με πράσινα λιβάδια καὶ λειμῶνες με σκόρπια λουλούδια» και προσθέτει «πῶς να περιγράψωμε αυτούς τους

λόφους πού ξεφυτρώνουν από παντού και τὸ μυστικὸ αὐτῶν τῶν σκιερῶν κοιλάδων, ὅπου τρέχουν ἄφθονα ποτάμια, ρυάκια καὶ πηγές; ἐκεῖ δὲν λείπουν οὔτε οἱ κήποι, οὔτε τὰ δένδρα μὲ ποικίλους καρπούς» (Ἐπιστολὴ 1,3). Αὐτὴ ἡ ἡρεμία τοῦ περιβάλλοντος εἶναι ἀπαραίτητη μόνο γιὰ νὰ εὐνοῖ τὴν ἐσωτερικὴ ἡσυχία, ὅπου ἀποκαλύπτεται ὁ Θεὸς καὶ συναντᾶται ὁ Χριστός. Ἄργότερα ὁ Γκίγος στὴν ἐπιστολὴ του γιὰ τὴν ἐρημιτικὴ ζωὴ (§ 5) θὰ περιγράψῃ αὐτὸ τὸν βασικὸ προσανατολισμὸ τῆς καρδίας τοῦ μοναχοῦ σὲ μιὰ ἀπλὴ καὶ δυνατὴ ἔκφρασι· «Ὁ Καρτουσιανὸς πρέπει νὰ εἶναι σχολαστὴς τοῦ Χριστοῦ», ἡ ἡσυχία του, δηλαδή, πρέπει νὰ τείνει πρὸς τὸν Χριστό.

Ἄλλη τεχνικὸς ὅρος τῆς θεωρητικῆς ὀρολογίας τῆς ἐποχῆς πού βρίσκομε κάτω ἀπὸ τὴν πέννα τοῦ Μπρουῖνο εἶναι ἡ *statio* «στάσις», ἀναφέρεται στὸ γεγονὸς τῆς ὀρθοστασίας, τὴν σταθερότητα σὲ ἓνα τόπο ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀγωνιζόμαστε νὰ μὴ φύγωμε, καὶ εἶναι ἀναφορὰ στὴν ἀρχαία στάσι τῆς προσευχῆς, πού ἦτο ἡ ὀρθοστασία. Ἄν ἡ ἡσυχία προφυλάσσεται μὲ τόση ἐπιμέλεια, ἔχει σὰν σκοπὸ τὴν προσευχή. Αὐτὸς ὁ ὅρος χρησιμοποιεῖται ἐξ ἄλλου μὲ τὸν ἀντίθετό του *sessio* «κάθισμα», τὸ γεγονὸς δηλαδή, ὅτι κάθεται ὁ μοναχὸς μόνος του στὸ κελλί του. Ὁ Γκίγος τὸν χρησιμοποιεῖ ἐπίσης ρητῶς, ὅταν ἀναφέρῃ τὸ χωρίον τοῦ Ἱερεμίου 3,28, πού ἀνέκαθεν χρησιμοποιήθηκε ἐν σχέσει μὲ τὴν ἐρημιτικὴ καὶ σιωπηλὴ ζωὴ (αὐτοθ. 2)

Ὁ ὅρος *quies*, «ἀνάπαυσις», ἀκολουθεῖται ἀπὸ ἓναν ἄλλον πολὺ συχνὰ τὸν *sanctum otium*, «ἅγιο σχολασμὸς», στὸν ὁποῖο ὁ μοναχὸς εἶναι ὀλοκληρωτικὰ διατεθειμένος γιὰ τὸν Θεὸ καὶ γιὰ τὴν προσευχή. Ὁ Γκίγος δανεῖζεται ἀπὸ τὸν ἅγιο Αὐγουστῖνο ἓνα λογοπαίγνιο ἰδιαίτερα ἐπιτυχημένο, πού ἀποκλείει κάθε ἀμφιβολία γι' αὐτὴ τὴν ἔκφρασι. Πρόκειται γιὰ ἓνα *otium negotiosum*, «ἓνα δραστήριο σχολασμὸς». Καὶ ἐφ' ὅσον θὰ εἶναι δραστήρια ἡ ζωὴ αὐτὴ θὰ πρέπει νὰ παραμένῃ *quieta actio*, «μιὰ ἡρεμὴ καὶ εἰρηνικὴ πράξις». Ἦδη ὁ Αὐγουστῖνος ἐξουδετέρωνε αὐτοὺς πού τὸν ζήλευαν γιὰ τὸν σχολασμὸ πού κρατοῦσε λέγοντας· «νὰ μὴ ζηλεύῃ κανεὶς τὸν σχολασμὸ μου, διότι αὐτὸς κρύβει μιὰ ἔντονη δραστηριότητα» (Ἐπιστολὴ 213, 6)

Γιὰ τὸν ἐρημίτη δὲν εἶναι τόσον σπουδαῖο μιὰ χειρωνακτικὴ ἢ ποιμαντικὴ ἐργασία, ὅσον μιὰ ἐσωτερικὴ, τὴν ὁποία προτιμᾷ ἀπὸ κάθε τι ἄλλο. Αὐτὴ κορυφώνεται στὴν προσευχή, ἀλλὰ τρέφεται ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν μοναχικῶν πράξεων ἐκ τῶν ὁποίων ἡ συχνὴ μελέτη τοῦ Θεοῦ ἔχει τὴν πρώτη θέσι. Καὶ διευκολύνεται ἀπὸ μιὰ συγκεκριμένη ὀργάνωσι τοῦ ἡμερησίου προγράμματος, ὅπου ἡ κάθε πράξις ἀκολουθεῖ καὶ ἀναπαύεται στὴν προηγούμενη. «Ἡ ζωὴ τοῦ Καρτουσιανοῦ», γράφει ὁ Γκίγος «εἶναι ζωὴ πτωχείας καὶ μοναξιᾶς ὅπου παραμένει ὁ μοναχὸς στερεὸς στὶς δοκιμασίες...ταπεινὸς στὶς ἐπιτυχίας... ὀλιγαρκὴς ὡς πρὸς τὸ ζῆν... ἀπλὸς στὸν ρουχισμό, συνεσταλμένος στὴν γλῶσσα, σῶφρων στὰ ἤθη, ἄξιος τῶν

μεγαλυτέρων ἐπιθυμιῶν διότι δὲν ἐπιθυμεῖ τίποτε... νηστεύει πιστεύοντας στὸν Σταυρό... τρέφεται ἀπὸ σωματικὴ ἀνάγκη... ρυθμίζοντας τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο μὲ τέλειο μέτρο... ἀφιερώνεται στὴν ἀνάγνωσι καὶ προτιμᾷ τὰ θρησκευτικὰ βιβλία ἀναγνωρισμένης αὐθεντίας καὶ ἐγκύπτει περισσότερο στὸν μυελὸ τοῦ νοήματος παρὰ στὸν ἀφρὸ τῶν λέξεων... ἐπιβάλλει στὸν ἑαυτό του ἀρκετὲς ἀπασχολήσεις προτιμώντας νὰ μὴ προλαβαίνει παρὰ νὰ ψάχνη ἕτερες ἀπασχολήσεις, νὰ παραπονεῖται γιὰ τὴν ὥρα ποὺ τὸν ξεγέλασε παρὰ ἀπὸ τὴν ἀκηδία». Καὶ τελειώνει ὁ Γκίγος αὐτὴ τὴν περιγραφή ἐπαναλαμβάνοντας τὸ λογοπαίγνιο τοῦ Αὐγουστίνου· «ἡ ζωὴ μας προσκαρτερεῖ στὴν ἀσχολία, ἂν καὶ ποτὲ δὲν μένει χωρὶς ἀπασχόλησι» (4).

Ἄλλὰ αὐτὴ ἡ ἔντονη δραστηριότητα πραγματοποιεῖται πάντοτε στὴν μοναξιά. Δὲν ἀνοίγεται γιὰ μιὰ ἐξωστρεφῆ διανοητικὴ ἐργασία, αὐτὴ ποὺ ἐγκατάλειψε ὁ Μπροῦνο, οὔτε πρὸς ποιμαντικὴ εὐθύνη στὴν Ἐκκλησία, τὴν ὁποία προσπάθησε νὰ ξεφύγῃ ὁ Μπροῦνο καὶ ἀπὸ τὴν ὁποία προσπαθεῖ νὰ ἀπομακρύνῃ καὶ τὸν φίλο του Ραοῦλ τοῦ Βέρντ. Ὁ Μπροῦνο δὲν ἔχει δισταγμὸ νὰ τὸ κἀνῃ καὶ φαίνεται, ὅτι ταυτίζει τὴν ποιμαντικὴ δραστηριότητα μὲ τὶς πολλὰς μέριμνες ποὺ ἀναγκαστικὰ προκαλεῖ καὶ τὶς κοσμικὲς φιλοδοξίες ποὺ τρέφει κρυφά. Βεβαίως, μπορεῖ «νὰ εἶναι πιὸ καρποφόρα, ὅπως ἡ Λεῖα ποὺ ἔδωσε στὸν Ἰακώβ περισσότερα παιδιὰ ἀπὸ τὴν Ραχήλ ποὺ ἦταν πιὸ ὠραία». Ὁ Μπροῦνο δανεῖζεται αὐτὴ τὴν ἐρμηνεία ἀπὸ τὸν ἅγιον Γρηγόριο τὸν Διάλογο, γιὰ τὸν ὁποῖο ἓνας σταθμὸς αὐστηρότερης θεωρητικῆς ζωῆς πρέπει νὰ ἀκολουθῆ μιὰ ἀποστολικὴ διακονία (Ποιμαντικὸς κανονισμὸς, 1,11). Γράφει «οἱ υἱοὶ τῆς θεωρίας εἶναι ὄντως πιὸ σπάνιοι ἀπὸ τοὺς υἱοὺς τῆς δράσεως, ὅμως ὁ Ἰωσήφ καὶ ὁ Βενιαμὴν ἦσαν πιὸ προσφιλεῖς στὸν πατέρα τους ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀδελφούς τους». Σὲ ἓνα τέτοιο περιβάλλον δὲν εἶναι μακρὰ μιὰ διακριτικὴ ἀναφορὰ στὸ χωρίο τοῦ Εὐαγγελίου, συμβολικὸ στὰ μάτια τῶν Πατέρων γιὰ τὴν ἀξία τῆς θεωρητικῆς ζωῆς, διότι, συμπεραίνει ὁ Μπροῦνο «τοιαύτη εἶναι ἡ καλὴ μερίδα τῆς Μαρίας, ἣτις οὐκ ἀφαιρεθῆσεται ἀπ' αὐτῆς».

Ἐξ ἄλλου, γιὰ τὸν ἰδρυτὴ τῆς Καρτουσίας ποὺ ἐγκατέλειψε τὴν πανεπιστημιακὴ ἔδρα, αὐτὸ τὸ ἔκανε γιὰ νὰ γίνῃ μαθητὴς σὲ μιὰ ἄλλη ἔδρα, ὅπου ἡ διδασκαλία εἶναι πέρα ἀπὸ κάθε τι ἀνθρώπινο. Γι' αὐτό, πιθανόν, θυμᾶται τὴν πανεπιστημιακὴ του καρριέρα ποὺ ἄφησε γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ, ὅταν ὁ Μπροῦνο παρουσιάζει τὴν καρτουσιανὴ ζωὴ σὰν μιὰ σχολή, ὅπου αὐτὸς ποὺ θέλει νὰ γίνῃ μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ κάθεται γιὰ νὰ μαθαίνει ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ Ἅγιο Πνεῦμα τὰ μυστικὰ μιᾶς θείας φιλοσοφίας. Συνδέεται ἔτσι μὲ ἓνα συνηθισμένο θέμα τῆς μεγάλης παραδόσεως ποὺ βλέπει τὴν ζωὴ ἀφιερωμένη στὴν ἀναζήτησι τοῦ Θεοῦ σὰν τὴν κατ' ἐξοχὴν «ἀληθινὴ φιλοσοφία». Γράφει ὁ Μπροῦνο στὸν παλαιὸ συμφοιτητὴ τῆς Ρέμς· «ποιοὺς δὲν βλέπει πόσο εἶναι χρήσιμο καὶ γλυκὺ νὰ παραμένωμε στὴν σχολὴ τοῦ

Χριστοῦ ὑπὸ τὴν καθοδήγησι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος γιὰ νὰ διδασκώμαστε τὴν θεία φιλοσοφία, τὴν μόνη ποὺ μπορεῖ νὰ δώσῃ τὴν ἀληθινὴ μακαριότητα;» (Ἐπιστολή 1,10).

Ὁ Μπροῦνο ἀποκαλύπτει μιὰ γωνιὰ τοῦ βήλου τῆς παιδαγωγικῆς μεθόδου τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὴν Ἐπιστολή του πρὸς τοὺς ἀδελφούς τῆς Καρτουσίας, ὅπου ἰδιαίτερα ἀπευθύνεται στὴν ομάδα τῶν «ἀδελφῶν», ἐκ τῶν ὁποίων οἱ περισσότεροι ἦσαν ἀγράμματοι λαϊκοὶ καὶ στερημένοι ἀπὸ τὴν μελέτη τῶν Γραφῶν, ποὺ τόσο ἐκτιμᾷ ὁ Μπροῦνο. Ἄλλὰ δὲν πειράζει, ἂν καὶ οἱ «ἀδελφοὶ» ἀγνοοῦν τὰ γράμματα· δέχονται μιὰ ἐσωτερικὴ διδασκαλία ποὺ τοὺς παραχωρεῖ κατ' εὐθείαν τὸ Πνεῦμα, γιὰ νὰ τοὺς δώσῃ μιὰ σοφία, ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ ζηλεύσουν οἱ ὑπόλοιποι σοφοὶ -ἐγγράμματοι μοναχοί. Ἄξιζε νὰ ἀναφέρωμε αὐτὸ τὸ κείμενο ποὺ εἶναι τὸ μόνο κείμενο τῆς ἐποχῆς ποὺ ἀναφέρεται στοὺς «ἀδελφούς»· «Γιὰ σᾶς, ἀγαπητοὶ μου λαϊκοὶ ἀδελφοί, χαίρομαι καὶ ἐγώ, διότι ἂν καὶ δὲν ἔχετε τὴν γνῶσι τῶν γραμμάτων, ὁ Παντοδύναμος Θεὸς χαράσσει μὲ τὸ δάκτυλό Του στὶς καρδιές σας, ὄχι μόνο τὴν ἀγάπη, ἀλλὰ καὶ τὴν γνῶσι τοῦ ἁγίου Νόμου Του, διότι δείχνετε μὲ τὰ ἔργα σας τί ἀγαπᾶτε καὶ τί γνωρίζετε. Διότι ἐφαρμόζετε μὲ περίσσεια ζήλου καὶ πραγματικὴ ὑπακοή, ποὺ εἶναι ἡ ἐφαρμογὴ τῶν θείων θελημάτων, τὸ κλειδί καὶ ἡ σφραγίδα κάθε πνευματικῆς ἀγωγῆς, καὶ ἡ ὁποία δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχη χωρὶς μεγάλη ταπεινοφροσύνη καὶ βαθειὰ ὑπομονή καὶ συνδέεται μὲ τὸν σῶφρονα ἔρωτα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν αὐθεντικὴ ἀγάπη. Καὶ ἀπὸ αὐτὸ γίνεται φανερό, ὅτι ἀπολαμβάνετε τὸν γλυκὸ καρπὸ τῶν θείων Γραφῶν» (Ἐπιστολή 2,3). Αὐτὸ τὸ ἐκπληκτικὸ κείμενο δείχνει, ὅτι σὲ μιὰ σωστὴ θεωρητικὴ ζωὴ ἡ ἐσωτερικὴ διδασκαλία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μπορεῖ νὰ ἀντικαθιστᾷ τὴν μελέτη τῶν θείων Γραφῶν.

Ὅλα αὐτά, ὅμως, μποροῦν νὰ τὰ κατανοήσουν καὶ νὰ τὰ ἐκφράσουν, ὅσοι ἔχουν πραγματικὰ κληθῆ σ' αὐτὴν τὴν κλήσι καὶ τὴν ἔχουν ἔχουν ἐξαγοράσει μὲ τίμημα. Διότι ὁ Μπροῦνο ἔχει πλήρη συνείδησι, ὅτι ὅλοι οἱ βαπτισμένοι δὲν εἶναι καλεσμένοι νὰ ἀκολουθοῦν τὸν Χριστὸ σὲ μιὰ τόσο αὐστηρὴ καὶ ἀπερίσπαστο ἔρημο. Δὲν γίνεται ἐρημίτης ὅποιος θέλει. Καὶ ἂν ἐπιμένῃ ὁ Μπροῦνο ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν Ραοῦλ εἶναι γιὰτί πιστεύει, ὅτι ἐκεῖνος ἦτο ὑποχρεωμένος ἀπὸ τὸ τάμα ποὺ εἶχε κάνει. Ἄλλὰ ὅταν ἀπευθύνεται στοὺς ἰδίους ἀδελφούς ὁ Μπροῦνο μᾶλλον ὑπογραμμίζει τὸν ἐξαιρετικὸ χαρακτήρα τῆς κλήσεώς τους καὶ τὴν ἐξαιρετικὴ χάρι ποὺ τοὺς ἔδειξε ὁ Θεός, ἡ ὁποία θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι γι' αὐτοὺς μιὰ ἀφορμὴ ἀγγελικῆς χαρᾶς καὶ εὐχαριστίας. Ἔτσι ἀπευθύνεται σ' αὐτοὺς σ' ἓνα κείμενο, ὅπου ἴσως φαίνεται μιὰ ἀνάμνησις μερικῶν ποὺ — ὅπως καὶ σήμερα συμβαίνει — ἐγκατέλειψαν τὴν ζωὴ αὐτὴ μετὰ ἀπὸ μιὰ δοκιμὴ ποὺ ὅμως ἦταν τίμια· «Χαίρετε, ἀγαπητοὶ μου ἀδελφοί, γιὰ τὴν μακαρία κλήσί σας καὶ γιὰ τὸν πλοῦτο τῆς θείας Χάριτος πάνω σας· χαίρετε, γιὰτί ἔχετε κερδήσει τὴν ἡρεμὴ

ανάπαυσι καὶ τὴν ἀσφάλεια τοῦ μυστικοῦ λιμανιοῦ. Πολλοὶ ἐπιθυμοῦν νὰ τὸ ἐπιτύχουν, πολλοὶ προσπαθοῦν μὲ κόπο νὰ τὸ φτάσουν, ἀλλὰ δὲν τὸ καταφέρουν. Πολλοί, ἀκόμη, μετὰ ἀπὸ κάποιο διάστημα πού τὸ ἀπήλαυσαν ἀπορρίφθηκαν, διότι δὲν εἶχαν τὴν ἄνωθεν χάρι. Ὡστε, ἀδελφοί μου, νὰ εἴσθε βέβαιοι, ὅτι κανεὶς μετὰ ἀπὸ τὴν ἀπολαυὴ τέτοιου ἐπιθυμητοῦ ἀγαθοῦ δὲν τὸ χάνει χωρὶς νὰ νοιώθῃ ἓνα ἀδιάλειπτο πόνο» (Ἐπιστολὴ 2,2).

Τὰ θαυμάσια πράγματα πού ἐνεργεῖ ὁ Θεὸς στὴν ἔρημο, πέρα ἀπὸ τὶς δοκιμασίες καὶ τοὺς πειρασμοὺς στοὺς ὁποίους ὁ Μπροῦνο δὲν ἐπιμένει, εἶναι αὐτὰ πού ὀνομάζει «ὄσα ψυχωφελῆ καὶ ἀπολαυστικά τοῦ Θεοῦ φέρουν ἢ σιωπὴ καὶ ἢ ἡσυχία τῆς ἐρήμου σ' αὐτοὺς πού τὰ ποθοῦν». Ὁ Μπροῦνο τὰ περιέγραψε σὲ ἓνα πολὺ γνωστὸ κείμενο πού βρίσκεται σὲ ὅλες τὶς ἀνθολογίες γιὰ τὴν ἐρημητικὴ ζωὴ· «Ἐκεῖ στὴν ἔρημο οἱ δυνατοὶ ἄνδρες μποροῦν νὰ εἰσέρχωνται στὸν ἑαυτό τους ὅσο τὸ ποθοῦν, νὰ κατοικοῦν στὸν ἑαυτό τους, νὰ καλλιεργοῦν καρτερικὰ τὰ σπέρματα τῶν ἀρετῶν καὶ νὰ ἀπολαμβάνουν τοὺς καρποὺς τοῦ Παραδείσου. Ἐκεῖ προσπαθοῦν νὰ ἀποκοτῶν τὸ καθαρὸ ὄμμα πού κεντρίζει μὲ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ Νυμφίου καὶ τοῦ ὁποίου ἢ διαύγεια μπορεῖ νὰ βλέπῃ τὸν Θεό. Ἐκεῖ ἀφιερώνονται σὲ ἓνα πολυάσχολο σχολασμὸ καὶ στερεώνονται σὲ μιὰ ἡρεμὴ δρᾶσι. Ἐκεῖ ὁ Θεὸς χαρίζει στοὺς ἀθλητὰς Του, γιὰ τὸν κόπο τοῦ ἀγῶνος, τὴν ποθουμένη ἀμοιβή, δηλαδή μιὰ εἰρήνη πού τὴν ἀγνοεῖ ὁ κόσμος καὶ τὴν ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι χαρὰ» (Ἐπιστολὴ 1,6)

Βαθὺ κείμενο ὅπου πληθαίνουν οἱ εἰκόνες καὶ οἱ βιβλικὲς ἀναφορές. Ἐὰς σημειώσωμε ὥστόσο μιὰ διακριτικὴ ἀναφορὰ στὴν σκληρότητα τοῦ ἀγῶνος τῆς ἡσυχίας· ὁ κόπος τοῦ ἀγῶνος ἀπαιτεῖ «δυνατοὺς ἄνδρες» καὶ «ἀθλητὰς» γιὰ νὰ «εἰσέλθουν ἐν ἑαυτοῖς ἢ νὰ κατοικοῦν ἐν ἑαυτοῖς». Εἶναι ἔκφρασις πού δανεῖζεται ἀπὸ τὸν ἅγιο Γρηγόριο τὸν Διάλογο πού αὐτὸς τὴν χρησιμοποιεῖ γιὰ τὸν ἅγιο Βενέδικτο. (Διάλογοι 4, 2, 3) Αὐτὸ ἀναφέρεται στὴν ἐσωτερικὴ περισυλλογὴ, πού ἐπιτρέπει στὸν ἐρημίτη νὰ τηρῇ τὶς ἐπιθυμίες του καὶ νὰ τὶς προσανατολίζῃ εἰρηνικὰ πρὸς τὸν Θεό. Αὐτὸ εἶναι ἡ ἰδιαιτέρη ἀσκησις αὐτοῦ πού ζῆ μόνος γιὰ τὸν Θεό. Ὅπως γράφει ὁ Γρηγόριος «σ' αὐτὴ τὴν ἐρημίᾳ ὁ ὅσιος Βενέδικτος κατοικοῦσε ἐν ἑαυτῷ, ἐφ' ὅσον ἐφύλαττε τὸν ἑαυτό του μέσα στὴν ἀυλὴ τοῦ νοός του» (Διάλογοι 4, 2, 3). Ἡ ἐσωτερικὴ περισυλλογὴ βοηθάει νὰ καθαρῶν τὴν καρδιά πού εἶναι ἐρωτευμένη μὲ τὸν Θεό καὶ τῆς ὁποίας τὸ βλέμμα κεντρίζει τὸ θεῖο Νυμφίον πού εἶναι διατεθειμένος νὰ τοῦ δώσῃ σὰν ἀντάλλαγμα τὴν ἀγάπη Του φυτεύοντας στὴν ψυχὴ του τοὺς καρποὺς τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, τὴν εἰρήνη καὶ τὴν χαρὰ. Ἀναφέρεται, ὅτι συχνὰ ἔβλεπαν τὸν Μπροῦνο νὰ περπατᾷ στὴν φύσι κρᾶζοντας ἀπὸ καρδίας αὐτὸ πού ἦταν ἢ συνηθισμένη του προσευχή· «Ὡ! ἀγαθότης!»

ΤΟ ΧΑΡΙΣΜΑ ΤΩΝ ΚΑΡΤΟΥΣΙΑΝΩΝ ΣΗΜΕΡΑ

Ἡ ζωὴ στὴ Λαύρα

Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸ χάρισμα τῆς εὐαγγελικῆς ζωῆς βιώνεται μὲ πολλοὺς καὶ ποικίλους τρόπους. Κατ' ἀρχὰς πῆρε τὴν μορφή τῆς ἀπαρνήσεως τοῦ γάμου στοὺς ἀσκητὲς καὶ παρθέτους, ποὺ ὑπῆρχαν ἤδη στὴν ἀρχέγονη Ἐκκλησία. Ἀρκετὰ γρήγορα, φαίνεται, ὀργανώθηκαν σὲ συγκεκριμένες ὁμάδες μέσα στὶς χριστιανικὲς κοινότητες. Στὶς ἐκκλησίαις ἀραμαϊκῆς γλώσσης, αὐτὲς οἱ ὁμάδες ὠνομαζόταν «υἱοὶ καὶ θυγατέρες τῆς Διαθήκης». Ὁ ὅρος «διαθήκη» ἐσήμαινε τὸν ἰδιαίτερο δεσμὸ στὸν ὁποῖο ὑπήχθησαν μὲ τὴν ἀγαμία στὴν καρδιὰ τῆς Ἐκκλησίας. Στὴν ἀρχὴ ἦσαν ἐντεταγμένοι στὶς ἐκκλησιαστικὲς δομὲς καὶ δὲν ἐπεδίωκαν νὰ ἀπομακρυνθοῦν. Στὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 4ου αἰῶνος ἄρχισαν οἱ χριστιανοὶ νὰ ἀναχωροῦν στὶς ἐρήμους τῆς Αἰγύπτου καὶ στὰ ὄρη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἄν καὶ ὅλοι δὲν κατανοοῦσαν αὐτὸν τὸν πρωτοφανῆ τρόπο ζωῆς, ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος Ἀλεξανδρείας τὸν ὑπερασπίστηκε στὸν περίφημο Βίο τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου, ποὺ μεταφρασμένος στὰ λατινικὰ εἰσχώρησε γρήγορα καὶ στὴν Δύσι καὶ ἦταν ἡ ἀφετηρία τῆς μεταστροφῆς τοῦ ἁγίου Αὐγουστίνου.

Οἱ πρῶτοι μοναχοὶ εἶχαν πιθανὸν τὴν διάθεσι νὰ ζοῦν μόνοι τους τελείως στὴν ἔρημο. Ἀλλὰ γρήγορα προσείλκυαν μαθητὲς καὶ ἔτσι ἐξελίχθηκαν δύο παράλληλοι τύποι μοναχικῆς ζωῆς. Ὑπῆρχαν κοινόβια ποὺ ζοῦσαν σὲ μιὰ αὐστηρὴ κοινὴ ζωὴ καὶ ἐρημίτες, ποὺ ζοῦσαν σὲ κελλιά ἢ σπήλαια καὶ συναντιόντουσαν συνήθως τὴν Κυριακὴ γιὰ τὴν εὐχαριστιακὴ σύναξι. Στὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος ἡ μοναχικὴ ζωὴ ἀπλώθηκε σ' ὅλοκληρο τὸν χριστιανικὸ κόσμον μ' αὐτὲς τὶς δύο μορφές.

Στὴν Ἀνατολὴ φαίνεται, ὅτι προτιμήθηκε ἕνας πλέον ἐρημητικὸς τύπος, εἴτε μὲ τὴν μορφή τῶν Λαυρῶν, ποὺ ἀναπτύχθηκαν στὴν Αἴγυπτο, Παλαιστίνη καὶ Μικρὰ Ἀσία, οἱ ὁποῖες εἶχαν ὡς χαρακτηριστικὸ νὰ εἶναι ἕνα σύνολο ἀτομικῶν κελλιῶν τῶν ὁποίων οἱ μοναχοὶ συναντιόντουσαν τακτικά, εἴτε μὲ τὴν μορφή μοναχικῆς ζωῆς σὲ δυὸ βαθμίδες. Ἡ πρώτη, αὐστηρὰ κοινοβιακὴ, ἐτοίμαζε τὸν μοναχὸ γιὰ τὴν ἀναχώρησι μετὰ ἀπὸ μιὰ ἀρκετὰ μεγάλη ἐξάσκησι στὴν κοινὴ ζωὴ, πρᾶξις ποὺ ἦτο μᾶλλον γενικὴ στὸν συριακὸ μοναχισμό.

Στὴν Δύσι, ἀντιθέτως, εἶναι ἡ κοινοβιακὴ ζωὴ αὐτὴ ποὺ ἐπεκράτησε, ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸν 9ο αἰῶνα, ὅταν ὁ Κανονισμὸς τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου παραμέρισε ὅλους τοὺς προϋπάρχοντας κανονισμούς. Στὸν 11ο αἰῶνα, ὅμως, ὅπως εἶπαμε, ἀναπτύχθηκε ἕνα δυνατὸ ἐρημητικὸ ρεῦμα κατ' ἀρχὰς στὴν

Ἰταλία, μὲ τὴν ἐπίδρασι τοῦ ἁγίου Ρομουάλδου καὶ τῶν μαθητῶν του, ποὺ προσπάθησαν νὰ ἐντάξουν στὸν ἴδιο θεσμὸ κοινοβιακὲς ἀδελφότητες, ἐρημίτες καὶ ἐγκλειστους. Ἡ ἴδια τάσις βρίσκεται καὶ στὴν Γαλλία στὸν τρόπο ζωῆς ποὺ ἐγκαινίασε ὁ ἅγιος Μπροῦνο βάσει τῶν παλαιστινιακῶν λαυρῶν. Ἀλλὰ ὁ Μπροῦνο, ὅπως ὁ Ρομουάλδος, εἶχαν τὸν ἴδιο σκοπὸ νὰ ἐντάξουν ἀρμονικὰ, ὅσο τὸ δυνατόν, μιὰ ἐρημητικὴ ζωὴ σὲ μιὰ ἀδελφικὴ ζωὴ, ἐκμεταλλεόμενοι τὶς δυνατότητες ἀμφοτέρων. Ἄν ὁ Καμανδούλος (Camaldule) εἶναι κατ' ἀρχὰς ἓνας κοινοβιάτης ποὺ καλεῖται ὅταν θελήσῃ ὁ Θεός, σὲ μιὰ πιὸ αὐστηρὴ ἡσυχία, ὁ Καρτουσιανὸς εἶναι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἓνας ἡσυχαστής, στὴν ζωὴ τοῦ ὁποῖου οἱ κίνδυνοι τῆς μοναξιάς μετριάζονται μὲ μιὰ διακριτικὴ δόσι ἀδελφικῆς συμβίωσης.

Ἄλλὰ ἡ Καρτουσία ἐπιτρέπει καὶ ἄλλες συνθέσεις μεταξὺ ἡσυχίας καὶ κοινοβίου. Δίπλα ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς «τῆς κλειστῆς αὐλῆς» (cloître), ποὺ περνοῦν τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ἡμέρας στὸ κελλί τους, ὅπου διαβάζουν τὶς Ὠρες, τρώγουν καὶ μελετοῦν τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ καὶ ἐξασκοῦν μαζὶ μὲ τὴν καρδιακὴ προσευχὴ κάποιον ἐργόχειρο, ἢ ἀδελφότητα τῆς Καρτουσίας ἐντάσσει στοὺς κόλπους τῆς καὶ «ἀδελφούς», ποὺ ἂν καὶ ἔχουν ἓνα μέρος ἡσυχαστικῆς ζωῆς καὶ συμμερίζονται μὲ τοὺς «πατέρες» τὸν ἴδιο θεωρητικὸ μυστικὸ προσανατολισμό, καλοῦνται νὰ βγαίνουν περισσότερο ἀπὸ τὸ κελλί τους, γιὰ νὰ ἐξασφαλίζουν τὴν λειτουργία τῆς Μονῆς. Μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχουν καὶ οἱ «ἀφιερωμένοι» (convers), ποὺ ὀριστικὰ εἶναι δεσμευμένοι μὲ ὑποσχέσεις, ἐνῶ ἄλλοι «οἱ δεδομένοι» (donnés), δεσμεύονται μὲ μιὰ ἀπλῆ ὑπόσχεσι καὶ ἀμοιβαία συμφωνία. Ἔτσι μποροῦν νὰ βρῶσιν μιὰ ἰσορροπία σύμφωνη μὲ τὶς διαθέσεις καὶ τὴν ὑγεία τους.

Σχεδὸν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸ τάγμα εἶχε καὶ ἓνα γυναικεῖο κλάδο, ποὺ διατηρεῖ σήμερα δυὸ μοναστήρια στὴν Γαλλία, δυὸ στὴν Ἰταλία καὶ ἓνα στὴν Ἰσπανία. Ἡ ζωὴ τῶν Καρτουσιανῶν μοναζουσῶν ἔχει τὸν ἴδιο μυστικὸ προσανατολισμὸ καὶ παρέχει τὶς ἴδιες προϋποθέσεις νὰ προσαρμοζῶνται στὶς δυνατότητες καὶ πλεονεκτήματα τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς κοινῆς ζωῆς. Μέσα στὸ τάγμα, αὐτὸς ὁ κλάδος ἔχει μιὰ σχετικὴ αὐτονομία μὲ μιὰ δική του γενικὴ σύναξι.

Ἡ ἔρημος τοῦ κελλιού.

Ὅπως καὶ στὶς ἄλλες μορφὲς θεωρητικῆς ζωῆς ἡ καρτουσιανὴ ζωὴ χαρακτηρίζεται ὡς μιὰ κλήσις στὴν ἔρημο. Ἀκολουθώντας τὸν ἐβραϊκὸ λαὸ στὴν ἔρημο τοῦ Σινᾶ καὶ τὸν Κύριο ποὺ ἐγκαινίασε αὐτὸ τὸν τρόπο τὸ κήρυγμα τῆς δημοσίας ζωῆς Του, ποὺ ἀναχωροῦσε συχνὰ γιὰ νὰ συναντᾶ τὸν Πατέρα ἐν ἀγρυπνία καὶ προσευχῇ. Ἀπὸ τὶς πολλὰς ἀπόψεις τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ ποὺ προσφέρονται πρὸς μίμησι σ' αὐτοὺς ποὺ θέλουν νὰ Τὸν

ἀκολουθοῦν, εἶναι αὐτὲς οἱ παραμονές στὴν ἔρημο, πὺν ἀναλαμβάνει ὁ καρτουσιανὸς μοναχὸς νὰ προεκτείνῃ στὴν καρδιά τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ κόσμου. «Ἀνήκει σ' αὐτούς», πὺν κατὰ τὴν μετασυνοδικὴ ἐγκύκλιο τοῦ Πάππα Ἰωάννη Β' Ἀφιερωμένη ζωή (*Vita Consacrata*): «ἔχουν διαλέξει νὰ ἀκολουθοῦν τὸν Χριστὸ προσευχόμενοι ἐν τῷ ὄρει» (§ 14)

Ἡ καρτουσιανὴ μορφή τῆς ἡσυχίας ἐκφράζει πρῶτα μιὰ ριζικὴ ἀποταγὴ τοῦ κόσμου, χάριν μιᾶς ἐγκλειστης ζωῆς, πὺν ἔχει συνέπεια μιὰ μείωσι τῶν ἐπαφῶν μὲ τὸν κόσμο. Οἱ στενοὶ συγγενεῖς ἐπιτρέπεται νὰ ἐπισκέπτονται τὸν μοναχὸ μιὰ-δυὸ φορές τὸν χρόνο, ἀλλὰ ἐπισκέψεις φίλων ἢ γνωρίμων εἶναι πολὺ ἔκτακτες. Ἡ ἀλληλογραφία εἶναι ἐκούσια περιορισμένη καὶ προϋποτίθεται ἄδεια τοῦ προεστῶτος. Οὔτε ραδιόφωνο, οὔτε τηλεόρασις, οὔτε ἐφημερίδες κυκλοφοροῦν καὶ μόνο στὴν σύναξι τῆς Κυριακῆς μπορεῖ ὁ προεστῶς νὰ ἀνακοινώσῃ νέα στοὺς μοναχοὺς ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία καὶ τὸν κόσμο. Μόνο μερικὰ θεολογικὰ καὶ πνευματικὰ περιοδικὰ κυκλοφοροῦν στὰ κελλιά καὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐβδομαδιαία κοινὴ ἔξοδο (*spaciement*), ἢ ἔξοδος ἀπὸ τὴν Μονὴ περιορίζεται μόνο γιὰ λόγους ὑγείας. Αὐτὰ σχετικὰ γιὰ τὶς σχέσεις μὲ τὸν ἐξωτερικὸ κόσμο.

Ἄλλὰ ἡ ἐρημητικὴ ζωὴ ἐμβαθύνεται περισσότερο στὴν παραμονὴ τοῦ μοναχοῦ στὸ κελλί ἢ μᾶλλον στὸ ἐρημητήριο πὺν τοῦ ἐμπιστεύονται. Αὐτὸ μοιάζει μὲ ἓνα σπιτάκι πὺν ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα κελλί μὲ ἓνα προσευχητᾶριο, ἓνα ἐργαστήριο, μιὰ αὐλὴ περιπάτου, ἓνα κῆπο περικλειστο καὶ μιὰ ξυλαποθήκη γιὰ τὴν θέρμανσι τοῦ χειμῶνα. Σ' αὐτὸ τὸν ἐσωτερικὸ χῶρο, πὺν εἶναι τόπος ἀγῶνος, ἀλλὰ καὶ συναντήσεως μὲ τὸν Κύριο, στὸν Ὅποιο ἀφιερώνεται ὁ καρτουσιανός, βγαίνει ἀπὸ ἐκεῖ γιὰ τὴν νυκτερινὴ ἀκολουθία, γιὰ τὴν λειτουργία καὶ τὸν ἑσπερινό. Οἱ ἄλλες ὄρες διαβάζονται στὸ προσευχητᾶριο τοῦ κελλιοῦ. Ὡς πρὸς τὶς ἄλλες ἐξόδους (βιβλιοθήκη, ἐπίσκεψις προεστῶτος ἢ πνευματικοῦ), ὁ ἀδελφὸς τὶς τὶς τακτοποιεῖ νὰ γίνωνται ὅλες μαζί, ὥστε νὰ περνᾷ τὸν λιγώτερο δυνατὸν χρόνο ἔξω ἀπὸ τὸ κελλί του.

Μ' αὐτὴν τὴν ἀρκετὰ αὐστηρὴ κελλιῶτικὴ ζωὴ ἡ καρτουσιανὴ ζωὴ μοιάζει ἀρκετὰ μὲ αὐτὴ τῶν πολλῶν ἐγκλειστων τοῦ Δυτικοῦ Μεσαίωτος. Χρησιμοποιεῖται δὲ ἀκόμη ἡ ἀρχαία εὐχὴ τῆς ἐγκλειστῆρας τῆς μεσαιωνικῆς τάξεως, πὺν ὀρίζει τὸ τυπικὸ τῶν καρτουσιανῶν νὰ διαβάζεται ἀπὸ τὸν προεστῶτα, ὅταν τὸν ὀδηγῇ στὸ κελλί του μετὰ ἀπὸ τὴν κουρὰ. Θὰ εἶναι πλέον, κατὰ τὴν ὠραία ἐκφρασι τοῦ ἀγ. Βερνάρδου: «ἐγκλειστος γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ».

Διότι βεβαίως, εἶναι ἡ ἀποκλειστικὴ ἀφιέρωσις στὸ Χριστό, πὺν θὰ προσπαθῇ νὰ ἐκφράξῃ ὁ μοναχὸς μὲ τὶς σκληραγωγίες καὶ τὶς χαρὲς τῆς ἡσυχίας. Μόνο αὐτὴ ἡ ἀγάπη πὺν τοῦ ἔδειξε ὁ Χριστὸς τὸν παρακινεῖ καὶ μπορεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἀπόφασί του νὰ παραμένῃ «ἐν Αὐτῷ», «ἐν τῇ ἀγάπῃ

Του», στην «σκιά τῶν πτερύγων Του», «ἐν ἀποκρύφῳ τοῦ Προσώπου Του». Ἕνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ πρόσφατο Τυπικὸ τῶν Καρτουσιανῶν περιγράφει τί μπορεῖ νὰ περιμένῃ ὁ μοναχὸς ἀπὸ τὴν ζωὴ αὐτή· «Ὅποιος ἀδιαλείπτως προσκαρτερῆ στὸ κελλί του καὶ διδάσκεται ἀπ’ αὐτό, τείνει νὰ κἀνῃ ὅλη τὴν ὑπαρξί του μιὰ ἀδιάλειπτη προσευχή. Ἄλλὰ δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ εἰσέλθῃ σ’ αὐτὴ τὴν ἀνάπαυσι χωρὶς τὴν δοκιμασία ἐνὸς σκληροῦ ἀγῶνος. Αὐτὲς εἶναι οἱ σκληραγωγίαι πὺ ἐπιβάλλει στὸν ἑαυτό του ὡς οἰκεῖος τοῦ Σταυροῦ ἢ οἱ ἐπισκέψεις τοῦ Κυρίου, πὺ ἔρχεται νὰ τὸν δοκιμάσῃ ὡς "χρυσίον ἐν τῷ χωνευτηρίῳ". Ἔτσι καθαρισμένος ἀπὸ τὴν ὑπομονή, τρεφόμενος καὶ ἐνισχυμένος ἀπὸ τὴν τακτικὴ μελέτη τῆς Γραφῆς, εἰσαγόμενος ἀπὸ τὴν Χάρι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τὰ βάθη τῆς καρδίας του, θὰ μπορέσῃ πλέον, ὄχι μόνο νὰ ὑπηρετῆ τὸν Θεόν, ἀλλὰ νὰ ἐνοῦται μαζί Του». (Διατυπώσεις, §§1, 3-2). Ἡ τελευταία φράσις δανείζεται ἀπὸ τὴν Χρυσῆ Ἐπιστολὴ τοῦ Γκιγιῶμ τοῦ Σὰν Τιερρύ μὲ τὴν ὁποία ἀπευθύνεται τοὺς Καρτουσιανούς τοῦ Ὁρους-τοῦ-Θεοῦ· «Στοὺς ἄλλους ἀνήκει νὰ ὑπηρετοῦν τὸν Θεόν. Σὲ σᾶς, νὰ ἐνωθῆτε μ’ Αὐτόν». Καὶ προσθέτει· «Στοὺς ἄλλους ἀνήκει νὰ πιστεύουν σ’ Αὐτόν, νὰ τὸν γνωρίζουν, νὰ τὸν ἀγαποῦν καὶ νὰ τὸν προσκυνοῦν. Σὲ σᾶς νὰ τὸν γεύεσθε, νὰ εἰσχωρῆτε σ’ Αὐτόν, νὰ τὸν ἐπιγινώσκετε, νὰ τὸν ἀπολαμβάνετε» (Χρυσῆ Ἐπιστολή, 16). Ὅλα αὐτά, ἢ καρτερικὴ παραμονὴ στὸ κελλί θὰ τὰ διδάσκῃ στὸν μοναχὸ κατὰ ἓνα ἀρχαῖο ἀπόφθεγμα τῶν Πατέρων τῆς ἐρήμου· «Κάθου εἰς τὸ κελλίον σου καὶ αὐτό σε διδάξει πάντα» (Ἀββᾶς Μωϋσῆς).

Οἱ πειρασμοὶ στὴν ἐρημοῦ· μιὰ ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας.

Κανένα ἀγιογραφικὸ κείμενο δὲν μᾶς ἐξηγεῖ καλλίτερα τὸ νόημα τῆς δοκιμασίας τῆς ἐρήμου ὅπως αὐτό, μὲ τὸ ὁποῖο ἓνας γραμματεὺς τοῦ Δευτερονομίου ἀποτύπωσε τίς σκέψεις του γιὰ τὴν ἐμπειρία τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ πὺ πέρασε τὰ σαράντα χρόνια στὴν ἐρημοῦ· «Καὶ μνησθήσῃ πᾶσαν τὴν ὁδόν, ἣν ἤγαγέ σε Κύριος ὁ Θεός σου ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὅπως ἂν κακώσῃ σε καὶ ἐκπειράσῃ σε καὶ διαγνωσθῆ τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ σου εἰ φυλάξῃ τὰς ἐντολὰς Αὐτοῦ ἢ οὐ» (Δευτ. 8, 2-3). Γιὰ τὸν Ἰησοῦ, πὺ θέλησε νὰ ἀναλάβῃ ὅλη τὴν ἀδυναμία καὶ τὴν πτωχεία τῆς ἀνθρωπότητος, οἱ πειρασμοὶ στὴν ἐρημοῦ ἦσαν καὶ γ’ Αὐτόν ἀναγκαῖοι, διότι δὲν ἦσαν δικοὶ Του πειρασμοί, ἀλλὰ δικοὶ μας. Διὰ μέσου αὐτῶν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς μπόρεσε νὰ ἔχῃ ἐμπειρία τῆς τριπλῆς ἀσθενείας τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου· τῆς ἐπιθυμίας τῆς σαρκός, τῶν χρημάτων καὶ τῆς ἐξουσίας, γιὰ νὰ τίς νικήσῃ μέσῳ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Διότι, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν συγκεκριμένο τόπο, ἡ ἐρημία δὲν καθυστερεῖ νὰ ἀποκαλύψῃ τὴν διπλῆ ὄψι τοῦ ὑποψηφίου ἐρημίτου. Τὸ νὰ ψάλλῃ μὲ λυρισμὸ τίς ἀπολαύσεις τῆς ἐρήμου μὲ ἓνα τρόπο ρομαντικὸ, στὴν

ἀρχὴ μπορεῖ κάπως νὰ διαρκῆ. Ἄλλὰ ἀργότερα, πολὺ ἀργότερα, ὅταν ὁ ἐρημίτης θὰ ἔχη περάσῃ τὴν κάμινο τῶν πειρασμῶν καὶ ποὺ θὰ ἔχη ἐπιβίωσῃ μόνο μὲ τὴν δύναμι τοῦ ἀναστημένου Χριστοῦ, τότε θὰ μπορῆ πλέον νὰ τὶς ὑμνήσῃ μὲ πλήρη εὐλικρίνεια. Ἄλλὰ πρῶτα εἶναι ὁ πειρασμὸς ποὺ τὸν περιμένει. Πολὺ γρήγορα ἡ ἡσυχία τὸν βαρύνει σὰν μολύβι. Ἡ ὁμίχλη καὶ ἡ μονοτονία τῶν ἡμερῶν τοῦ δημιουργοῦν ἀκηδία. Ἡ ἀπουσία τῶν ἐξωτερικῶν περισπασμῶν κάνει τὸν ἐρημίτη νὰ στρέφεται στὸν ἑαυτό του καὶ στίς κρυφές καὶ ἀνεξομολόγητες ἐπιθυμίες ποὺ ὑποκρύπτονται στὴν καρδιά του. Στὴν ταραχὴ τοῦ κόσμου, αὐτὲς οἱ ἐπιθυμίες μόνο κοιμόταν καὶ τώρα ξυπνοῦν καὶ ὁρμοῦν γιὰ νὰ κατακτήσουν ἕνα κατοικημένο ἔδαφος. Καὶ αὐτὸ μέχρι τὶς πιὸ κρυφές γωνίες τῆς καρδιάς του καὶ ἀκόμη τὴν ὥρα τῆς μελέτης τῆς Γραφῆς ἢ τῆς νοερᾶς προσευχῆς. Οἱ δαίμονες ποὺ ζωγράφιζαν ὁ Ἰερώνυμος Μπὸς (Bosch) καὶ ὁ Σαλβατόρ Νταλί (Salvatore Dalí) ἢ ποὺ περιέγραψε ὁ συγγραφέας Γκουστάβ Φλωμπέρ (Gustave Flaubert), ποὺ τριγυρίζουν γύρω ἀπὸ τὸν ἅγιον Ἀντώνιο καὶ τοὺς μαθητές του, εἶναι προβολές ἀπὸ αὐτὸ ποὺ ἀνακαλύπτει ὁ νέος ἐρημίτης μέσα του, προβολές ποὺ προέρχονται ἀπὸ ἁμαρτία καὶ ἀδυναμία. Πολὺ γρήγορα τὸ καταλαβαίνει, ὅτι δὲν εἶναι καλλίτερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ἡ ἡσυχία τὸν ἐλευθερώνει ἀπὸ κάθε αὐτοαπάτη καὶ μυθοπλασία⁷. Τοῦ διδάσκει νὰ εἶναι ἀπλῶς ἕνας ἄνθρωπος, ἕνας ἀδύναμος καὶ ἄοπλος, ποὺ νοιώθει μέσα του ὅλο τὸ φάσμα τῶν παθῶν, ἀπὸ τὰ πιὸ σαρκικά, μέχρι τὰ πιὸ λεπτά, ἀλλὰ ποὺ ἐπὶ πλέον προσφέρεται στὴν δύναμι τῆς Χάριτος τοῦ Θεοῦ. Ὅ,τι θέλει ὁ Θεός. Ὅμως, ἡ πληροφορία αὐτὴ μερικὲς φορὲς τοῦ ξεφεύγει.

Τέτοια ἐμπειρία ἐμπεριέχει κινδύνους, ἀλλὰ ὅπωςδήποτε θὰ εἶναι ἀποφασιστικὴ, ὄχι τόσο ἀπὸ τὰ αἰσθήματα ἀνίας ἢ ματαιότητος, ποὺ ἀνεβαίνουν ἀπὸ τὴν καρδιά του, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν συνειδητοποίησι ποὺ κάνει ὁ ἐρημίτης τῆς ριζικῆς ἀδυναμίας του, ἀδυναμίας ἀκόμη καὶ νὰ προσκαρτερῆ στὴν ἔρημο, ἐκτὸς ἂν συμβῆ θαῦμα, τὸ ὁποῖο νοιώθει, ὅτι δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ τὸ ἀπαιτῆ. Ὁ πιὸ ὑπουλὸς πειρασμὸς ποὺ ἐπιτίθεται στὸν ἐρημίτη, εἶναι τότε ποὺ δημιουργεῖ μιὰ σχετικὴ ἄνεσι καὶ ἀναπαύεται σ' αὐτήν, δηλαδὴ εἴτε ἀκτιβισμὸς, εἴτε ὑπερβολικὴ ἀνάγνωσις, γιὰ νὰ μειώνη τὴν πίεσι τῆς θεϊκῆς κλήσεως. Κάποια πνευματικότητα, ποὺ στὸ βάθος εἶναι παγανιστικὴ, τὸν εἶχε συνηθίσει νὰ θεωρῆ τὴν ἐρημίαν ὡς πατρίδα τῶν ἰσχυρῶν, ὅπως τὸ εἶχε διακηρύξει ὁ Γκαϊτε: «ὁ ἰσχυρὸς ἄνδρας δὲν εἶναι τόσο ἰσχυρὸς, ὅσο ὅταν εἶναι μόνος του» (Der Starke ist am mächtigsten allein!). Ὅμως, στὴν ἡσυχία, ὁ μοναχὸς ἀντιμετωπίζει τὴν πιὸ φανερὴ ἀδυναμία. Ὅπως τὸ ἔγραψε τὸ Δευτερονόμιον, ὁ Θεὸς ὁδηγεῖ τὸν λαὸν τοῦ στὴν ἔρημον «ὅπως ἐγκακώσῃ καὶ ἐμπειράσῃ αὐτόν» (Δευτ., 8,2). Δὲν ὑπάρχει ἄλλη αὐθεντικὴ χριστιανικὴ ἔρημος.

⁷ Ἐνας ἀπὸ τοὺς διδασκάλους τῆς ἐρήμου τὸν 4ο αἰῶνα, ὁ Εὐάγγελος ὁ

Ποντικός, δημιούργησε ένα τεχνικό όρο για να περιγράψει την αίσθησι κοπώσεως που έγγίζει τα όρια της απελπισίας· «ἀκηδία». Η περιγραφή της «ἀκηδίας», που δίνει ο Ευάγγριος, μᾶς αφήνει να αισθανθοῦμε τὸ ψυχολογικὸ καὶ πνευματικὸ βάθος που ἐνεργεῖ αὐτὴ ἢ κάθαρσις στὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου. Τὸν ξετινάζει μέχρι τὶς ρίζες του. Καὶ αὐτὸ συνοδεύεται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μὲ τὴν αἴθησι τῆς ἀπουσίας τοῦ Θεοῦ. Αἴθησις που ὀνομάζεται καὶ «ἐγκατάλειψις» — ἐγκατάλειψις ἀπὸ ἑνα Θεό, μπροστὰ στὸν Ὅποιο ὁ μοναχὸς ἐπιμένει νὰ στέκεται πρᾶος καὶ ταπεινὸς καὶ τέτοια αἴθησις τὸν κάνει οἰκειὸ μὲ μία ἀπὸ τὶς πιὸ συνηθισμένες θρησκευτικὲς ἐμπειρίες τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Διότι αὐτὸς πολὺ συχνὰ βιώνει τὸν Θεὸ ὡς τὸν Ἄπόντα. Ἀκόμη πρὶν μερικὰ χρόνια θὰ ἔλεγε τὸν ἑαυτὸν του «ἄθεο», ἀλλὰ αὐτὴ ἡ μόδα πέρασε καὶ θὰ ἔλεγε σήμερα, ὅτι εἶναι «ἀγνωστικιστῆς». Παρὰ τὴν ἐμφάνισί της τέτοια ἐμπειρία εἶναι πραγματικὰ θρησκευτικὴ καὶ ὁ μοναχὸς τὴν νοιώθει οἰκεία. Καὶ μοιάζει μὲ τὴν ἐμφανῆ ἐγκατάλειψι που ἔνοιωθε ὁ Χριστὸς ἀπὸ τὸν Πατέρα, πρὶν ἀνεβῆ στὸν Γολγοθᾶ· «Πάτερ, ἵνατὶ μὲ ἐγκατέλιπες;» (Ματθ. 27,46). Μιὰ μεγάλη σύγχρονη μοναχὴ, ἡ ἁγία Θηρεσία τοῦ Λιζιέ (Thérèse de Lisieux), πέρασε μέχρι τὸ τέλος αὐτὴ τὴν δοκιμασία, κατὰ τὸ προηγούμενο ἔτος τοῦ θανάτου της, σὲ τέτοια ἔντασι μέχρι που νὰ μὴ τολμήσῃ νὰ καταγράψῃ τὰ αἰσθήματα που ἔνοιωθε, φοβούμενη μήπως βλασφημήσῃ· «Ἀγαπητὴ μητέρα, ἡ εἰκόνα τοῦ σκοταδιοῦ που σκεπάζει τὴν ψυχὴ μου καὶ που προσπάθησα νὰ σᾶς περιγράψω, εἶναι τόσο ἀτελής, ὅσο ἑνα προσχέδιο μιᾶς εἰκόνας ὡς πρὸ τὸ πρωτότυπο. Ὅμως, δὲν θέλω νὰ γράψω περισσότερα, διότι φοβοῦμαι μήπως βλασφημήσω καὶ φοβοῦμαι ἀκόμη μήπως εἶπα περισσότερα ἀπὸ ὅσα πρέπει» (Ἀπαντα, σελ. 243).

Περισσότερο ἀπ' ὅ,τι ἄλλο, ὁ μοναχὸς γίνεται τότε ἕνας «εἰδικὸς στὸν ἀθεϊσμό». Τέτοια ἐμπειρία δὲν πρέπει νὰ τὸν ταραξῆ. Οἱ σκέψεις καὶ τὰ λόγια μας εἶναι ἀσθενικὰ γιὰ νὰ περιγράψουν τὸν Θεό. Ὁ πιστὸς πρέπει κάθε φορὰ νὰ ἀποθνήσκῃ στὶς σκέψεις του, στὶς ιδέες, στὶς προλήψεις περὶ Θεοῦ καὶ τότε δὲν μπορεῖ νὰ ἀποφύγῃ τὴν αἴθησι, ὅτι ὁ Θεὸς ἀπέθανε. Καὶ αὐτὸ εἶναι μέρος τῆς ἀλήθειας, γιατί ὑπάρχει ἕνας «θεός», που εἶναι προβολὴ τῶν ἀνησυχιῶν καὶ τῶν φόβων μας. Ὁ ἀληθινὸς Θεὸς βρίσκεται πιὸ πέρα ἀπ' αὐτὸ καὶ πρέπει νὰ περάσωμε στὴν ἀναγκαία σταύρωσι τῶν προλήψεών μας περὶ Θεοῦ, γιὰ νὰ αισθανθοῦμε ποιὸς εἶναι στὴν ἀλήθεια. Αὐτὴ ἡ ἐμπειρία μοιάζει μὲ ἀληθινὸ θάνατο καὶ πραγματοποιεῖται στὴν ἡσυχία. Καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι παράξενο, διότι κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ἴδῃ τὸν Θεὸν καὶ νὰ ζήσῃ, διότι «πῦρ καταναλίσκον ἐστί» (Ἐβρ. 12,29). Μερικοὶ Πατέρες τῆς ἐρημιτικῆς ζωῆς ἔφτασαν νὰ προσομοιάσουν τὸ κελλί τοῦ μοναχοῦ ὡς τὸν Τάφο τοῦ Χριστοῦ, ὅπου ζεῖ «κεκρυμμένος σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ», προσδοκώντας τὴν ἀποκάλυψι τῆς δόξης τῆς Ἀναστάσεως. Μέχρι σήμερα, τὸ Μεγάλον Σάββατο,

δὲν τελεῖται καμμιά ἀκολουθία στοὺς ναοὺς τῶν καρτουσιανῶν μοναστηρίων καὶ ὁ καρτουσιανὸς μοναχὸς δὲν κινεῖται ἀπὸ τὸν τόπο του, ταυτιζόμενος ἔτσι διὰ μέσου τοῦ μυστηρίου τοῦ κελλιῦ μὲ τὸν ζωηφόρο θάνατο τοῦ Ἰησοῦ.

Ἐκεῖ θὰ πρέπη νὰ παραμένῃ ὁ μοναχὸς· στὸ χεῖλος τῆς ἀβύσσου τῆς ἰδίας καρδίας, ὡς ἐπαίτης ποὺ τείνει ἓνα διστακτικὸ καὶ θαρραλέο χέρι πρὸς τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ γιὰ νὰ τὸ γεμίση αὐτή. Νὰ τὸ γεμίση ἐντελῶς ἢ μερικῶς; Ἀμέσως ἢ μετὰ ἀπὸ μακρὰ ζωὴ ἀναμονῆς; Δὲν μπορεῖ νὰ ἀπαντήσῃ. Τὸ μόνο ποὺ ξέρει, εἶναι ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ ἀπαιτῆ τίποτε, οὔτε νὰ παραπονιέται γιὰ τίποτε. Σ' αὐτὴ τὴν νύκτα, ὅμως, τὴν ὁποία δὲν γνωρίζει ἂν προχωρῇ πρὸς τὸ σκότος ἢ πρὸς τὸ φῶς, ἔχει ἔτι καὶ περισσότερο τὴν βεβαιότητα, ὅτι ὁ Θεὸς θὰ πληρῶσῃ τὸν καθένα πολὺ περισσότερο ἀπὸ αὐτὸ ποὺ θὰ τολμοῦσε νὰ ζητήσῃ. Καὶ σιγά-σιγά ἡ ἔρημος καρποφορεῖ. Ἐγκατάλειψις καὶ βαθειὰ χαρὰ ἐναλλάσσονται στὸν ρυθμὸ τῆς θείας Χάριτος. Καὶ στὴν ὥρα τῆς δοκιμασίας νοιώθει τὸ καθαρτικὸ πῦρ τῆς ἀπουσίας ἢ ἀκόμη τοῦ θανάτου τοῦ Θεοῦ. Τὴν ὥρα τῆς ἐπισκέψεως, ποὺ εἶναι τόσο ἀπροσδόκητη, ἢ ἀκτινοβολία τοῦ θείου Προσώπου γεμίζει μὲ ἐκτυφλωτικὸ φῶς τὸ βάθος τῆς καρδίας του. Νοιώθει ὡς «περικάθαυμα τοῦ κόσμου» (Α΄ Κορ. 4,13), ἀποκομμένος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ταυτόχρονα νοιώθει, ὅτι ἐνοῦται μὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους «ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς» (Ματθ. 12,40) ἢ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ κόσμου. Εἶναι κάτι σὰν νὰ διαμελίζεται καὶ ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτό του γιὰ νὰ ἀπωλέσῃ τὴν ζωὴ του (Λουκ. 17,33) καὶ νὰ ἐπανευρίσκῃ τὸν ἑαυτό του, τὴν βαθειὰ ταυτότητά του, στὸ «καινὸ ὄνομα» ποὺ γνωρίζει μόνον ὁ Ἰησοῦς καὶ τοῦ ψιθυρίζει στὴν προσευχή του (Ἀποκ. 2,17). Μαθαίνει ἔτσι μέρα μὲ τὴν μέρα ὁ μοναχὸς νὰ γεμίζῃ τὴν ἔρημία μὲ τὴν προσευχή, ποὺ ἀναπτύσσεται μέσα του, εἴτε στὴν λύπη, εἴτε στὴν χαρὰ. Ἡσυχία καὶ προσευχὴ ἀλληλοπεριχωροῦνται καὶ τελικὰ ἐνώνονται. Ἡ μοναξιά μεταβάλλεται στὸ οἰκεῖο περιβάλλον τῆς προσευχῆς, στὸ ὁποῖο ξηρασία καὶ παρηγορία ἀλληλοδιαδέχονται, μέχρι ἢ προσευχὴ νὰ γεμίση τὴν μοναξιά καὶ ἡ μοναξιά νὰ κυφορήσῃ τὴν προσευχὴ σὰν μητρικὴ κοιλιά. (Γκιγιώμ ντὲ Σὰν Τιερρύ, Χρυσὴ Ἐπιστολή, 10,11).

Ἡ ἡσυχία

Αὐτὴ ἡ πραγματικὴ πάλη τοῦ μοναχοῦ μὲ τὸν Θεό, στὴν προσωπικὴ του πτωχεία, θὰ καταλήξῃ μιὰ μέρα σὲ μιὰ ἐκπληκτικὴ εἰρήνη, προερχομένη ἄνωθεν. Καὶ πρέπει νὰ γνωρίζῃ ὁ μοναχὸς, ὅτι γι' αὐτὸ παρατάθηκε ἡ δοκιμασία. Σιγά-σιγά, αὐτὴ ἡ αἴσθησις θὰ γεμίση τὴν καρδίᾳ του καὶ στὴν ἀρχή, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ, γιατί κρύβεται πίσω ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ ταραχὴ τῶν λογισμῶν. Εἶναι ὅμως σημάδι ἐνὸς σπουδαίου πνευματικοῦ γεγονότος,

δηλαδή, ότι έρχεται στην συνείδησι αυτό «τὸ θεῖο ὑποσυνείδητο» πὸν κάθε χριστιανὸς παίρνει στὴν καρδιά του κατὰ τὸ Βάπτισμα, χωρὶς ὡστόσο νὰ τὸ αἰσθάνεται. Εἶναι ἡ θεία καὶ ἡ τριαδικὴ ζωὴ, τῆς ὁποίας εἶναι ναός. Γιὰ νὰ ἐκφράσῃ αὐτὴν τὴν αἴσθησι, τόσο χαρακτηριστικὴ τῆς χριστιανικῆς μυστικῆς ἐμπειρίας καὶ πὸν εἶναι ἀκατανόητη σὲ ὅσους δὲν τὴν ἐδοκίμασαν, ἡ παράδοσις δημιούργησε ἓνα ὄρο πὸν βρίσκεται σὲ ὅλες τὶς γλῶσσες τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὸν ὁποῖο ἤδη συναντήσαμε στὰ συγγράμματα τοῦ Μπουῶνο. Ἡ βυζαντινὴ παράδοσις τὸν ὠνόμασε «ἡσυχία» καὶ χρησιμοποιεῖται σχετικὰ μὲ τοὺς μοναχοὺς, πὸν ἀφιερώνονται στὴν ἐρημητικὴ ζωὴ (ἡσυχαστές). Ἡ συριακὴ παράδοσις δημιούργησε μερικὲς παραλλαγές ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἡ πιὸ συχὴ εἶναι ἡ *shelyô*, πὸν σημαίνει «ἀπουσία κάθε δραστηριότητος καὶ ἀπόλυτη προτεραιότητα τῆς θείας ἐπεμβάσεως». Ἡ λατινικὴ παράδοσις ἔχει καὶ αὐτὴ ποικίλους ὄρους καὶ ὁ πιὸ ἐκφραστικὸς εἶναι *quies* «ἀνάπαυσις», πὸν ἔγινε γνωστὴ μὲ τὸν Γρηγόριο Διάλογο, ἀλλὰ πὸν ἤδη παρουσιάζεται σὲ τὶς πρῶτες λατινικὲς μεταφράσεις τῶν μοναχικῶν κειμένων.

Στὸν 17ο αἰῶνα στὴν Γαλλία, ἡ λέξις *quiétude* ἔγινε ἀφορμὴ μιᾶς διαμάχης πὸν ἔδωσε μιὰ κακὴ ἔννοια σ' αὐτὸ τὸν ὄρο (*quiétisme*), πὸν ἐρμηνεύεται ὡς ἓνας ἀπράγμων χριστιανὸς πὸν περιμένει παθητικὰ τὴν χάρι τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ μποροῦμε νὰ ἀποδώσωμε τὸν ὄρο καὶ ὡς «ἡσυχαστής», διότι οἱ Καρτουσιανοὶ ἀνέκαθεν ὠνόμασαν ἓνα ἀπὸ τὰ μοναστήρια τους στὴ Σαβοῖα «Τὸ Ἀναπαυτήριο», πὸν μετατράπηκε στὴν συνέχεια σὲ καρμηλικὸ μοναστήρι, πὸν μένει πιστὸ μέχρι σήμερα στὸν θεωρητικὸ προσανατολισμό.

Αὐτὴ ἡ ἐσωτερικὴ ἡσυχία μπορεῖ νὰ βιώνεται στὴν ἡδύτητα τῶν μεταμορφωμένων αἰσθήσεων ἢ διὰ μέσου τοῦ ἀκόμη σκοτεινοῦ καταπετάσματος τῆς πίστεως. Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν μοναχό. Ρυθμίζεται ἀπὸ τὴν θεϊκὴ παιδαγωγία, τῆς ὁποίας τὸ νόημα θὰ καταλάβῃ στὴν ἄλλῃ ζωὴ. Ἐδῶ πέρα προσδοκῶντας θὰ πρέπει νὰ μένη ἀνοιχτὸς σὲ ὅλα τὰ θελήματα τοῦ θεοῦ Νυμφίου. Ὁ πατὴρ Pierre Doyère, στὸ ἄρθρο του γιὰ τὸν Ἐρημητισμὸ στὴν Δύσι στὸ *Λεξικὸ τῆς Πνευματικότητος* περιέγραψε ἐξαιρετικὰ αὐτὴ τὴν ἐγκατάλειψι πὸν γιὰ τὸν ἐρημίτη σημαίνει τελεία ἀγάπη. «Αὐτὰ τὰ ὕψη τῆς προσευχῆς ὁ ἐρημίτης τὰ θεωρεῖ ἀπρόσιτα γιὰ τὴν δικὴ του δυνατότητα. Καὶ ἂν τὰ βλέπῃ ὡς τὸ ἄκρον ἐπιθυμητό, γνωρίζει ὅτι μόνος ὁ Θεὸς μπορεῖ νὰ τὸν ὀδηγήσῃ μέχρι ἐκεῖ. Στὴν ἀρχὴ τῆς πορείας του ἡ θεία κλῆσις τοῦ δίνει νὰ τὰ ἀτενίζῃ μόνο μὲ μιὰ ἐξαιρετικὴ αὐστηρὴ ἀγωγὴ μετανοίας, ἀκτημοσύνης, ταπεινώσεως, σιωπῆς καὶ ἀγῶνος. Ἡ καταφυγὴ τοῦ μοναχοῦ στὴν ἔρημο δὲν σκοπεύει σὲ μιὰ πλήρωσι τῆς ἀτομικότητός του, οὔτε μιᾶς προστασίας τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀλλὰ σκοπεύει νὰ τὸν ἐξαφανίσῃ — αὐτὸ πὸν δὲν εἶναι καθόλου ρομαντικὴ στοχοθεσία — γιὰ νὰ κρατᾶ ἀπὸ τὸν

ἐαυτό του μόνο τὸ ἀνεπαίσθητο κενὸ ποὺ μπορεῖ νὰ περιέχη τὸ ἀπροσπέλαστο. Καὶ ἂν ὁ πανδωρεοδότης Θεὸς θὰ δεχόταν τὴν ἔμπονη καὶ κρυπτή του ἄσκησι, χωρὶς νὰ τὸν ὀδηγήσῃ στὶς μυστικὲς ἀπολαύσεις, ἢ ταπεινοφροσύνη τοῦ ἐρημίτου, δὲν θὰ ἐξεπλήσσετο, οὔτε θὰ πικραινόταν». (*Dictionnaire de Spiritualité* IV, 953-982).

Πνευματικὴ ἐλευθερία

Ὅταν κανεὶς βλέπη ἐπιφανειακά, ἢ καρτουσιανὴ ζωὴ μπορεῖ νὰ δώσῃ τὴν ἐντύπωσι μιᾶς σκληρὰ δομημένης βιοτῆς μὲ κανονισμούς, ἀσκήσεις, προσευχές, ἓνα σύνολο ποὺ δὲν πρόκειται νὰ ἀποδειχθῇ εὐέλκτο, οὔτε νὰ δώσῃ τὴν δυνατότητα νὰ ξεφύγῃ κανεὶς ἀπ' αὐτή. Εἶναι ὄντως ἀλήθεια, ὅτι στὴν ἀρχὴ τῆς ἐρημητικῆς ζωῆς, ὁ δόκιμος χρειάζεται ἓνα ἀκριβὲς πρόγραμμα, χωρὶς τὸ ὁποῖο ὡς ἄπειρος στὴν πνευματικὴ ζωὴ θὰ καταντήσῃ νὰ περιδονῆται ἢ νὰ παρασύρεται ἀπὸ τὶς πρῶτες ἐντυπώσεις του. Ἄλλὰ ἐδῶ περισσότερο ἀπ' ὅπου ἄλλου ὁ ἐξωτερικὸς κανόνας ἔχει μόνο ἓνα παιδαγωγικὸ ρόλο (πρβλ. Γαλ. 3,24) στὴν ὁδὸ τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας ποὺ θὰ κάνη τὸν μοναχὸ νὰ εἶναι προσεκτικὸς στὸν ἐσῶτερο νόμο τοῦ Πνεύματος ἐν τῇ καρδίᾳ του. Καὶ ἔτσι ὅταν τελιώνῃ τὰ χρόνια τῆς δοκιμῆς ὁ Καρτουσιανὸς στὸ κελλὶ ἀπολαμβάνει μιὰ σχετικὴ ἐλευθερία κάτω ἀπὸ τὸ καθοδηγητικὸ βλέμμα τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς, γιὰ νὰ ὀργανώσῃ τὶς καθημερινὲς του δραστηριότητες καὶ ἀπασχολήσεις γιὰ καλλίτερο πνευματικὸ ὄφελος. Αὐτὸ εἶναι ποὺ ἀπαιτεῖται ἀπὸ τὴν μεγάλη ἐρημητικὴ παράδοσι καὶ ἀπὸ τὶς πρόσφατες Κανονιστικὲς Διατυπώσεις: «ἢ σταθερότητα τοῦ σκοποῦ μας ἐξαρτᾶται περισσότερο ἀπὸ τὴν πιστότητα τοῦ καθενὸς παρὰ ἀπὸ μία συσσώρευσι νόμων, μεταρρυθμισι συνηθειῶν τῆς τάξεως ἢ ἀκόμη τῆς πρωτοβουλίας των προϊσταμένων. Δὲν ἀρκεῖ νὰ τοὺς ὑπακούωμε, οὔτε τὸ νὰ τηροῦμε ἀκριβῶς τὸ γράμμα τῶν Διατάξεων, ἐὰν δὲν ἀφήσωμε τὸ Πνεῦμα νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ γιὰ νὰ αἰσθανθοῦμε καὶ νὰ ζοῦμε κατ' Αὐτό. Ὁ μοναχός, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ζωῆς του στὴν Μονή, ἐκτίθεται στὴν ἐρημία καὶ ἐγκαταλείπεται στὶς προτιμήσεις του. Δὲν εἶναι πιά παιδί, ἀλλὰ ἄνδρας καὶ δὲν πρέπει νὰ ριπίζεται ἀπὸ κάθε ἄνεμο, ἀλλὰ νὰ γνωρίζῃ τί ἀρέσει στὸ Θεὸ καὶ νὰ ἐφαρμόζῃ αὐθόρμητα μὲ μιὰ νηφάλια σοφία τὴν ἐλευθερία τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ, τῆς ὁποίας ἐλευθερίας εἶναι ὑπεύθυνος ἐνώπιον τοῦ Κυρίου. Οὐδεὶς ὅμως πρέπει νὰ πιστεύῃ στὴν δική του διάκρισι, διότι αὐτὸς ποὺ παραμελεῖ νὰ ἀνοίγῃ τὴν καρδιά του σὲ ἓνα ἀσφαλῆ ὀδηγὸ, κινδυνεύει, λόγῳ τῆς ἐλλείψεως διακρίσεως, νὰ μὴ προχωρήσῃ ὅπως θὰ ἔπρεπε ἢ νὰ ἐξαντληθῇ ἀπὸ τὸ πολὺ τρέξιμο ἢ νὰ ἀποκοιμηθῇ ἀπὸ τὴν ραθυμία» (4. 33.2)

Στὴν καρδιά τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ κόσμου

Ένας περίφημος πατήρ της ἐρήμου τοῦ 4ου αἰῶνος, πρῶην φιλόσοφος, ὁ Εὐάγριος ὁ Ποντικός, περιέγραψε τοὺς μοναχοὺς στὴν καρδιά τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὴν ἐξῆς ρῆσι: «Μοναχός ἐστιν, ὁ πάντων χωρισθεὶς καὶ πᾶσι συνηρησομένος», ἡ ὁποίας ἐπαναλαμβάνεται στὸ *Τυπικὸ τῶν Καρτουσιανῶν* (4. 34,2). Δέκα ἕξη αἰῶνες ἀργότερα ἡ ἀγία Θηρεσία τοῦ Βρέφους Ἰησοῦ θὰ ἀναφέρει τοὺς μοναχοὺς ὡς ἔχοντας τὴν θέσι τῆς καρδίας στὸ μυστικὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Καὶ μεταξὺ τῶν δύο, τὸν 12ο αἰῶνα ὁ ἅγιος Βερνάρδος τοῦ Κλερβῶ, σὲ ἓνα τελευταίως εὐρεθὲν κείμενο, τοὺς ἀναφέρει ὡς «τὰ σπλάγχνα τῆς Ἐκκλησίας», εἰκόνα πού ἐρμηνεύει μὲ τρόπο παρόμοιο τῆς ἀγ. Θηρεσίας. «Ἡ μοναχικὴ ζωὴ εἶναι ἡ κοιλία τῆς Ἐκκλησίας, διότι ὅπως ἀπὸ τὰ σπλάγχνα μεταδίδεται ἡ τροφή σὲ ὅλο τὸ σῶμα, κατὰ παρόμοιο τρόπο ὁ ρόλος τῶν μοναχῶν εἶναι νὰ μεταδίδουν τὸν πνευματικὸ χυμὸ στοὺς ἀνωτέρους καὶ κατωτέρους»

Στὴν παπικὴ ἀποστολικὴ ἐγκύκλιο *Umbratilem*, πού ἐπικυρώνει τὸ νέο Καταστατικὸ τοῦ τάγματος κατόπιν προσαρμογῆς στὸ κανονικὸ δίκαιο τοῦ 1917, ὁ Πῖος ὁ ΙΑ΄ ἐγκωμιάζει «τὴν θεωρητικὴν ζωὴν ὡς πολὺ χρησιμώτερη στὴν πρόοδο τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν δρᾶσι τῶν ἐργαζομένων ἐν τῷ ἀμπελῶνι τοῦ Κυρίου». Ἀλλὰ δὲν χρειάζεται νὰ μετροῦμε τὴν ἀξία μιᾶς χριστιανικῆς ζωῆς ἀναλόγως μὲ τὴν ἀποστολικὴ ἢ ποιμαντικὴ προσφορά τῆς. Καλλίτερα εἶναι νὰ τὴν βλέπουμε ἀπὸ τὴν σκοπιὰ τοῦ Θεοῦ, πῶς Αὐτὸς τὴν ἐκτιμᾷ, Αὐτὸς πού σὲ κάθε γενεὰ δὲν παύει νὰ ἐλκύη ψυχές καὶ παρὰ τίς κριτικὲς καὶ τίς παρεξηγήσεις δὲν ἔπαυσαν νὰ ὑπάρχουν. Αὐτὲς οἱ κριτικὲς, ἂν καὶ γίνονται κάπως ἀποδεκτὲς ἀπὸ τὸν ἐκκοσμικευμένο κόσμον, ἀκόμη καὶ μεταξὺ τῶν πιστῶν, ὡστόσο δὲν μποροῦν νὰ ἐπηρεάσουν αὐτοὺς πού ἔχουν κληθῆ πραγματικά. Αὐτοὶ ἐκ πείρας γνωρίζουν, ὅτι ἂν καὶ εἶναι ξεχωρισμένοι ἀπὸ ὅλους, βρίσκονται στὴν καρδιά τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ κόσμου καὶ ὅτι εἶναι ἀντικείμενο τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ, πού τοὺς κάλεσε στὴν ἀποστολὴ αὐτῆ. Γιατί, τελικά, ἀπὸ τὴν σκοπιὰ τοῦ Θεοῦ βρίσκεται ἡ δικαίωσις μιᾶς τέτοιας μορφῆς ἀφιερωμένης ζωῆς. Αὐτὸς τὴν θέλει καὶ σὲ κάθε γενεὰ ξεχωρίζει ὠρισμένες ψυχές γιὰ νὰ ἀποκαλύπτεται καὶ νὰ εἰσδύη περισσότερο σ' αὐτὲς καὶ διὰ μέσου αὐτῶν θὰ μπορῆ νὰ ἀποκαλύπτεται περισσότερο μέσα στὸν κόσμον. Κανείς δὲν ἐπιλέγει ἀπὸ μόνος του τέτοια ζωὴ, ἂν δὲν ἔχη κληθῆ ἀπὸ τὸν Θεὸ πού ἀποφάσισε νὰ ἀποκαλυφθῆ ἔτσι σ' αὐτόν. Μ' αὐτὴ τὴν ἔννοια δὲν εἶναι τόσο ἡ ἀποτελεσματικότης τῆς θεωρητικῆς ζωῆς σχετικὰ μὲ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν κόσμον, πού μπορεῖ νὰ τεθῆ σὲ ἐρώτημα, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ εὐστοχία τῆς σχετικὰ μὲ τὸν Θεό. Εἶναι ἡ χαρὰ, πού προσφέρει ὁ Θεὸς σὲ μερικὲς ψυχές καὶ πού διαμοιράζει τὰ χαρίσματα σὲ ὅλη τὴν κτίσι.

Αὐτὸς εἶναι ὁ μόνος λόγος ὑπάρξεως τοῦ καρτουσιανοῦ μοναχοῦ. Ἡ

ἐκκλησιαστικὴ δραστηριότητά του εἶναι περιορισμένη, ὅπως αὐτὴ ἐνὸς προφήτου, ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὴν ἔρημο γιὰ νὰ κηρύξη τὸν μόνον λόγο, ποὺ τὸν ἐνέπνευσε ὁ Θεός. Σὲ μιὰ ἔντασι προσευχητικῆς ἐγκαταλείψεως στὸ Θεό, δὲν προφέρει τίποτε ἄλλο, παρὰ τὸ μυστηριώδες Ὕνομα τοῦ Θεοῦ, — τόσο ἀπρόσιτο καὶ τὸ Ὕνομα τοῦ ἀγαπητοῦ Υἱοῦ Του — τόσο προσιτό καὶ ὅμως κρυμμένο, ἀλλὰ τοῦ Ὅποιου ἡ μακρὰ ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας τοῦ δίδαξε, ὅτι βρίσκονται δραστικώτατα ἐν τῷ μέσῳ τῆς καρδίας του.

Ἐκεῖ καλεῖται νὰ «παραμένη», ριζωμένος στὸ Ὕνομα τοῦ Ἀγαπητοῦ. Ἀμέριμος γιὰ τὸ τί λέγει ὁ κόσμος γι' αὐτόν, χωρὶς νὰ ἔχη μάταια ἐρωτήματα. Ἔτσι παραδομένος στὸν Κύριο, παραδίδεται ἔτι περισσότερο στοὺς ἀδελφούς. Μεταμορφώνεται σὲ ἄνθρωπο, ποὺ ἀκτινοβολεῖ ταπεινὴ στοργή, συγχωρετικότητα καὶ ἀνοικτωσύνη. Δὲν ὑπάρχει ἄλλη ἀποστολὴ στὴν καρδιὰ τῆς Ἐκκλησίας, παρὰ νὰ ἀφήνῃ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα νὰ τὸν διαπλάθῃ κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἔτσι, χωρὶς ἐξωτερικὴ δραστηριότητα καὶ χωρὶς νὰ ἐγκαταλείπῃ τὴν ἔρημο, γίνεται ἐλεύθερος γιὰ τὴν διακονία τοῦ Πνεύματος, διακονία δοξολογίας καὶ ἰκεσίας.

Ἦδη ἡ ἀπὸ τὸν ἑαυτό της καταξιωμένη καρτουσιανὴ ζωὴ, ἔχει καὶ μιὰ ἀξία μαρτυρίας. Ὅπως φαίνεται στὰ μάτια τῶν πιστῶν καὶ τοῦ κόσμου, δημιουργεῖ πολλὰ ἐρωτηματικά, στὰ ὁποῖα ὁ καρτουσιανὸς μοναχὸς ἀπαντᾷ σιωπηλὰ μὲ τὸν δικό του τρόπο, ὅπως τὸ ἀναφέρει τὸ Καταστατικὸ «Στραμμένοι μοναδικὰ πρὸς Αὐτόν ποὺ εἶναι ὁ ὄντως Ὦν, μαρτυροῦμε ἐνώπιον τοῦ κόσμου, ποὺ ἀπορροφιέται ἀπὸ τὰ ὑλικά, ὅτι ἐκτὸς Αὐτοῦ δὲν ὑπάρχει ἕτερος Θεός. Ἡ ζωὴ μας δείχνει, ὅτι τὰ οὐράνια ἀγαθὰ εἶναι ἤδη παρόντα, εἶναι προμήνυμα τῆς Ἀναστάσεως καὶ ἀρραβώνας τοῦ ἀνακαινισμένου κόσμου» (4. 34,3)

Ἐξ ἄλλου ἡ μοναξιά μὲ κάποια ἀπὸ τὶς μορφές της, δὲν εἶναι ἀναπόφευκτο μέρος τῆς ἀνθρώπινης καὶ χριστιανικῆς ζωῆς; Γι' αὐτὸ ἡ καρτουσιανὴ ζωὴ μπορεῖ νὰ εἶναι συμβολικὴ γιὰ κάθε ἄνθρωπο, ποὺ θὰ ἀντιμετωπίσῃ ὅπωςδήποτε κάποια μέρα τὴν μοναξιά. «Ἡ μοναξιά τοῦ μοναχοῦ, ἡ μοναξιά τοῦ ἐρημίτου ἢ ἀκόμη ἡ σχετικὴ μοναξιά τοῦ κοσμικοῦ ποὺ κάποτε ἀποσύρεται, ἀνήκουν αὐθεντικὰ στὴν χριστιανικὴ πνευματικότητα. Κάθε χριστιανός, διψᾷ τὴν ἐπιστροφή του στὸν Θεό. Καμμιά πραγματικὴ ἀφιέρωσις στὸ μυστήριον τῆς Ἐνανθρωπήσεως, δὲν ἀντιτίθεται στὸ μυστήριον τῆς θείας ὑπερβατικότητος καὶ καμμιά ψυχὴ καλεσμένη ἀπὸ τὸν Θεό, δὲν μπορεῖ νὰ κατανοήσῃ αὐτὸ τὸ μυστήριον χωρὶς νὰ κατανοήσῃ καὶ ποθήσῃ τὴν μοναξιά, τῆς ὁποίας ἡ ἔρημος τοῦ ἐρημίτου εἶναι τὸ ἀπόλυτο πρότυπο» (π. Pierre Doyère, ἐνθα ἀν. 981).

Σημειώσεις

1. Ἐπιστολές τῶν πρώτων Καρτουσιανῶν, 3, « Sources Chrétiennes 88 ».
2. Σήμερα ὀνομάζεται ἡ Καρτουσία τῆς Σέρρα Σάν Μπροῦνο (Serra San Bruno).
3. Ὁ Μπροῦνο ἐτάφη πολὺ ἀργότερα, τὸ 1193. Τότε μετεκομίσθησαν τὰ λείψανά του στὴν Σάντα Μαρία, κοντὰ στὸν τόπο τοῦ μοναστηριοῦ του στὴν Καλαβρία. Μετὰ τὴν ἀγιοποίησί του, τὸ 1514, ἀνακομίσθησαν στὸ βῆμα τοῦ ναοῦ, ὅπου βρίσκονται μέχρι σήμερα.
4. Ὁ Bernard Bligny στὸ βιβλίο του Ἅγιος Μπροῦνο, ὁ πρῶτος Καρτουσιανός, γράφει τὸ ἑξῆς γιὰ τὰ γεγονότα τῆς ἀγιοποιήσεώς του «Μπορεῖ νὰ ἀπορήσει κανεὶς γιατί ἡ Ἐκκλησία ἄργησε τόσο πολὺ νὰ τὸν ἀναγνωρίσει, ἐνῶ τὸ εἶχε κάνει γιὰ ἄλλους καρτουσιανούς πολὺ νωρίτερα. Ἔνας λόγος εἶναι, ὅτι τὸν 12ο καὶ 13ο αἰῶνα, ἀγιοποιήθηκαν ἰδιαίτερα ἐπίσκοποι ἢ ἐπίσκοποι ἐκ μοναχῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο ἀρνήθηκε νὰ δεχθῆ γιὰ τὸν ἑαυτό του ὁ Μπροῦνο. Καὶ αὐτὸ τὸ ἔκαναν νὰ ἀναδείξουν τὸν ἐπισκοπικὸ θεσμὸ μετὰ ἀπὸ τὴν κρίσι πὺν εἶχε ὑποστῆ μετὰξὺ 950-1050. Ὁ δεῦτερος λόγος εἶναι, ὅτι ἐπειδὴ οἱ καρτουσιανοὶ ἀποκρύπτονται ἀπὸ τὸν κόσμον μέχρι τὸν τάφο, ἀφήνουν μιὰ σιωπηλὴ μαρτυρία, πὺν δὲν ἀνιχνεύεται εὐκόλα ἀπὸ τοὺς ἀγιολόγους. Ἔνας τρίτος λόγος προέρχεται ἀπὸ τὴν δυσφορία τῶν καρτουσιανῶν γιὰ τὴν λαϊκὴ τιμὴ τῶν ἁγίων. Ἐπιθυμοῦσαν μόνον τὴν μία καὶ ἄνωθεν δόξα, «σὺν τοῖς πατριάρχαις, Προφήταις, Ἀποστόλοις, Μάρτυσι, Ὁμολογηταῖς, Παρθένοις, τοῖς ἄνθεσι τοῦ Παραδείσου». Σ' αὐτὴ τὴν περιγραφή πὺν ὁ καρτουσιανός Ἀδὰμ Σκόττ προοδοποιεῖ τὸν Φρα Ἄντζέλικο, πρέπει νὰ προσθέσωμε τὸ λιγιστὸ ἐνδιαφέρον τῶν καρτουσιανῶν γιὰ τὸ σῶμα καὶ γιὰ τὶς πολλὰς ἐξωτερικὰς θαυματουργίας. Ἦδη στὸν Βίο τοῦ ἁγίου Οὔγου τῆς Γκρενόμπλ (γραμμμένο μετὰξὺ 1134-1136), ὁ Γκίγος ἐγκωμιάζει αὐτὴ τὴν καθημερινὴ ἀγιότητα, πὺν συντελεῖται ἀπὸ τὸν χριστιανό, δηλ. τὸ νὰ διατηρῆ τὸν Θεὸ στὴν καρδιά του. Ἐπειδὴ, μάλιστα, τὸ μαρτύριο καὶ τὸ θαῦμα, ἦσαν ἡ κανονικὴ προϋπόθεσις μιᾶς ἀγιοποιήσεως, καὶ ὁ Μπροῦνο δὲν διακρίθηκε σὰν θαυματουργός καὶ μάρτυρας, αὐτὸ συνετέλεσε στὴν ἀργοπορία τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ κατὰ τὰ ἄλλα ἁγίου βίου του».
5. Ὁ Οὔγος τοῦ Σατωνέφ (Hugues de Châteauneuf), ἐπίσκοπος Γκρενόμπλ ἤδη ἀπὸ τριετίας, ἀνησυχοῦσε γιὰ ἓνα ὄνειρο· «Εἶχε δεῖ σὲ ὄνειρο, γράφει ὁ Γκίγος, τὸ 1134 τὸν Θεὸ νὰ κτίζη μιὰ ἐνδοξὴ κατοικία στὴν κοιλάδα τῆς Καρτουσίας καὶ ἑπτὰ ἀστέρια τὸν ὀδηγοῦσαν πρὸς τὰ ἐκεῖ». (Βίος ἁγ.

Ούγου, 3, PL 153). Καὶ ἐνῶ ἀποροῦσε γιὰ τὴν σημασία τοῦ ὄνειρου, τὸν ἐπισκέφθηκαν ἑπτὰ ἄνθρωποι, ποὺ τοῦ ὠμολόγησαν, ὅτι θέλουν νὰ ἀφιερωθοῦν στὸν Θεὸ καὶ ζητοῦν ἓνα ἔρημο τόπο, ὅπου θὰ μπορέσουν νὰ ζοῦν μὲ τὴν προσευχή. Ὅταν ὁ εἰσηγητὴς τῆς ομάδος, ποὺ ἦταν ὁ Μπροῦνο, ἐτελείωσε, ὁ Οὔγος κατάλαβε, ὅτι αὐτὸ ἦταν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Καὶ τὴν ἡμέρα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, τὸν Ἰούνιο τοῦ 1084, ὠδήγησε τὴν μικρὴ ομάδα στὴν πιὸ ἀπόμακρη περιοχὴ τῆς ἐπαρχίας του, στὸ ὄροπέδιο τῆς Καρτουσίας, ἀπὸ τὸ ὁποῖο θὰ ἔπαιρναν τὸ ὄνομά τους οἱ καρτουσιανοί» (Ἐνὸς Καρτουσιανοῦ, *Τὸ τάγμα τῶν Καρτουσιανῶν*).

6. Αὐτὴ ἡ καταστροφή ἔγινε τὸ Σάββατο 30 Ἰανουαρίου τοῦ 1132. Μετὰ μιὰ πεντηκονταετία παρουσίας τῶν μοναχῶν στὸν ἀρχικὸ τόπο.

7. Ἡ μαρτυρία ἐνὸς νέου μοναχοῦ τοῦ τάγματος, ποὺ ὀνομάζεται Ἡ πάλη τοῦ Ἰακώβ, περιγράφει αὐτὸ τὸ γεγονός: «"Ὁ Θεὸς ὑπερηφάνους ἀντιτάσσει, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν" (Παροιμ. 3,34, Α΄ Πέτρ. 5,5). Ἡ ἔρημος εἶναι καθαρικὸ πῦρ. Στὴν ἡσυχία, ὅποιοι εἴμαστε ἀληθινά, αὐτὸ ἐμφανίζεται στὴν ἐπιφάνεια. Ὅλη ἡ χαμέρπεια ποὺ ἀφήσαμε νὰ μαζεῦεται μέσα μας ἐκδηλώνεται. Ὅτι κακὸ κατοικεῖ μέσα μας ἀποκαλύπτεται. Ἐκεῖ διαπιστώνομε τὴν μιζέρια μας, τὴν βαθεῖα μας ἀσθένεια, τὴν τέλεια ἀδυναμία μας. Ἐκεῖ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμοποιοῦμε τεχνάσματα γιὰ νὰ κρύβωμε τίς ἀθέατες καὶ ἀνεπιθύμητες πλευρὲς τοῦ ἑαυτοῦ μας καὶ ποὺ εἶναι τόσο μακρὰ ἀπὸ τὸ θέλημα Ἐκείνου ποὺ βλέπει τὰ πάντα καὶ ἐτάζει τὰ πάντα. Μᾶς γίνεται φανερό, ὅτι πολὺ εὐκόλα δικαιολογούμεθα, θεωρώντας τὰ πάθη μας, ὡς φυσικὰ ἐπακόλουθὰ μας.

Ἐκεῖ εἴμαστε εὐάλωτοι, δὲν μποροῦμε νὰ ξεφύγωμε, δὲν ὑπάρχει περισπασμός, οὔτε δικαιολογία. Εἶναι ἀδύνατον νὰ φύγωμε ἀπὸ τὴν συγκρουσι μὲ τὸν πραγματικὸ ἑαυτὸ μας καὶ νὰ ἀποστρέψωμε τὸ βλέμμα μας ἀπὸ τὴν ἀνιάτη μιζέρια μας.

Ἐκεῖ οἱ ψεύτικες οἰκοδομὲς ραγίζουν καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ τεῖχη ποὺ κτίσαμε γιὰ νὰ αὐτοπροστατευώμαστε, διότι πόσο συχνὰ ἀπατοῦμε τὸν ἑαυτὸ μας παρὰ τοὺς ἄλλους! Καὶ ἡ αὐθάδεια νὰ θέλη νὰ γνωρίζῃ τὰ θεῖα διαλύεται μπροστὰ σ' Αὐτόν, ποὺ εἶναι ὁ ἀπόλυτα Ἄλλος.

Εἶναι ἓνας δύσβατος δρόμος, σκοτεινός, ὅπου προχωράει κανεὶς ψηλαφώντας, ὀδηγούμενος μόνον ἀπὸ τὴν πίστι. Ἀλλὰ εἶναι ἡ ὁδὸς τῆς ἀληθείας. Ὅλες οἱ προσωπικὲς μας ἀσφάλειες θὰ μείνουν στὰ ἀγκάθι τοῦ μονοπατιοῦ καὶ θὰ ἀπομείνωμε μόνον μὲ τὴν πεποίθησι, ὅτι ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μας δὲν μποροῦμε νὰ περιμένωμε τίποτε.

Ἐκεῖ μᾶς περιμένει ὁ Θεός, διότι θέλει μόνον ἓνα κενὸ σκεῦος γιὰ νὰ τὸ γεμίση καὶ πρέπει πρῶτα νὰ μᾶς γυμνώσῃ ἀπὸ αὐτὸ ποὺ τὸν ἐμποδίζει γιὰ νὰ μᾶς γεμίση. Γιὰ νὰ πραγματοποιήσῃ αὐτὸ τὸ λεπτότατο ἔργο. ὁ θεῖος

Καλλιτέχνης, χρειάζεται ένα εϋπλαστο υλικό. Τότε τὸ χέρι Του θὰ δημιουργήσει ἀπὸ τὴν μιζέρια μας θαυμαστὰ πράγματα, ἀκατανόητα γιὰ μᾶς. Ὅλη ἡ χαρὰ μας θὰ εἶναι νὰ ἀφήνωμε τὸν ἑαυτό μας νὰ μεταμορφωθῆ ἀπὸ Αὐτόν, πὺ ὀνομάζεται Ἀγάπη».